№ 74 ՈՒՐԲԱԹ 5 ԱՊՐԻԼԻ

1913

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ 5 ԱՊՐԻԼԻ № 74

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak“
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՊԱՊԻՐՈՍՆԵՐ ԳԱԼԼԻԱ „ԿՈՄԷՏԱ“ ԸՆԿ. — ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ: —
25 հատը —15 կոպ. 10 հատը—6 կոպ. (և. ու.) 986. 0—29

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“.
TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK“.

ԱՊՐԻԼԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 8 ՌՈՒԲ.

Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած:

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ.

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и К°, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

1913 թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կլինեն բաժանորդավճար 10 ռուբլին, ձրիաբար կը ստանան հետեւեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» եւ հայ կինը» և 2) «Մշակի» քառասնամեակ»:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Ապրիլի 2-ին յանկարծակի վախճանվեց

ՍՕՖԻԱ ՄԻՐՈՆՕՎՆԱ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԸ,

որի մասին տեղեկացնում են հանգուցեալի զաւակները: Ամբիծքը ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 7-ին: Թաղման մասին կը յայտարարվի առանձին:

(ա. օ.) 263. 3—2

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆՈՒՄ ՈՒՐԲԱԹ, ապրիլի 5-ին կը կայանայ

ԳՐԱԿԱՆ-ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՐԵԿՈՅ ՍԱՅԱԹ-ՆՕՎԱՅԻ

անուան, որի արդիւնքը յատկացված է նրա մահարձանին:

Մասնակցում են՝ պ. պ. Ց. Թումանեան, Գ. Միրաղեան, Ա. Մամիկոնեան, յայտնի աշուղ Հազրին իր խմբով և ընկեր-աշակերտներով՝ Գէորգ, Գիգօ, Եգօր, Ռուբէն, Սանդրօ, Միրզա, Աբգար, Վանօ, Միխակ, Ջամալ և ուրիշները:

✦ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՊԱՐԵՐ ՀԻՆ ԹԻՖԼԻՍԻ ՋԳԵՍՏՆԵՐՈՎ ✦

Բեմը կը զարդարէ արեւելեան ճաշակով նկարիչ Գ. Բաշինջաղեանը:
Վարչութիւնը խնդրում է հասարակութեան՝
ով կարող է շնորհ բերի երեկոյթին ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐՈՎ:
Սկիզբն է երեկոյեան ժամը 8-ին:
Տեղերի գները 3 ր. մինչև 1 ր., աշակերտների համար 55 կոպ.:
Տոմսակները վաղօրօք կարելի է ստանալ Թիֆլիսի Ժողովարանում և պ. Ն. Ծատուրեանի խանութում:
Երեկոյթի կառավարչուհի՝ իշխ. Մ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

առ. (2,5) 229. 5—5

ԹՈՔԱԽՏԻ ԴԷՄ ՄԱՔԱՌՈՂ ԿՈՎ. Կ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլի 6-ից մինչև 21-ը Արտիստական Ընկ. համերգային դահլիճում

Հակաթոքախտային ցուցահանդէս դ-ր Բլիւմենտալի

Ցուցահանդէսը կը բացվի շաբաթ, ցերեկվայ ժամը 2-ին, իսկ նրանից յետոյ բաց կը լինի ամէն օր առաւ. ժամը 10-ից մինչև երեկոյեան ժամը 6-ը: Մուտքի վճարն է 20 կոպ., աշակերտներից և զինուորներից—10 կոպ., խմբովին այցելելիս՝ 5-ական կոպ. իւրաքանչիւրից:

(ա.օ.) առ. 264. 3—1

Երգ.-հաւատարմատար
ԱՂԷՔ. ՊԱՊՈՎԵԱՆԸ
ՏԵՂԱՓՈԽՎԵՑ Вознесенская 9, տուն Ղալամքարեանի:

առ. 251. 5—4

ԲԵՐԼԻՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԷՀՐԱԲԵԱՆՑ

ներքին հիւանդութիւններ՝ առանձնապէս կրծքի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի:
Բժշկութիւն նաև ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, ՌԱԴԻՒ պրէպարատներով և վիբրացիոն միջոցով՝ ՊՆԷՎՄՕՏՕ-ՌԱԿՍՈՎ:
Ընդունելութիւնը ամէն օր, առաւօտեան ժամը 9--1-ը և երեկոյեան ժամը 5—8-ը:
Չքաւորներին առ. ժամը 9—10-ը ձրիաբար:
Սօլօլակ, Բէհբութեան փող. № 23 (անկիւն Գանովսկայա): Հեռախօս 7—92.

(ա.օ.) առ. 92. 100—44

ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Բալկանեան պատերազմը պէտք է համարել վերջացած:

Պատերազմող կողմերը արին՝ ինչ որ կարող էին, ասացին՝ ինչ որ հնարաւոր էր ներկայ պայմաններում:

Թիւրքիային չաջողվեց վերականգնել իր ռազմական-զինուորական փառքը և նա կրեց այնպիսի պարտութիւն, որի հաւասարը չէ եղել նրա պատմութեան մէջ և որը կրում է ճակատագրական բնոյթ իր մէջ:

Բալկանեան պետութիւնների յաղթութիւնը իր կողմից հանդիսացաւ երբև մի անսպասելի երևոյթ, որը պարունակում է իր մէջ ուսանելի տարրեր եւրոպական քաղաքագիտութեան համար:

Բալկանեան պետութիւնների յաղթութիւն էր ոչ միայն Թիւրքիայի դիմաց, այլ և եւրոպական դիպլոմատիայի, որը երբէք չը ցանկացաւ վճռական դեր բռնել այն խնդիրներում, որոնք հրամայողական կերպով լուծում էին պահանջում գործնականապէս:

Թիւրքիայի և բալկանեան պետութիւնների միջև գոյութիւն ունեցող պայքարը նախատեսված էր Բերլինեան դաշնագրում և եւրոպական դիպլոմատիան հանդիսաւոր յայտարարութեամբ խոստացել էր ապահովել բարեկարգութիւններ Բալկանեան թերակղզում: Անցան տարիներ, սպասումների համբերութեան տարիներ: Եւրոպան ոչինչ չարեց կատարելու իր խոստումները:

Եւ ահա այն, ինչ որ գլացաւ անել Եւրոպան, արեց պատմութեան լօգիկան, արեց յուսահատութեան մատնված բալկանեան ժողովուրդը միացնելով իր բոլոր ռազմական ոյժերը հանրային դիմադրութիւն ցոյց տալու պատմական ոսոխին, որը ոչ մի կերպ չէր ուզում հասկանալ, թէ նա միայն մի հնար ունի իր գոյութիւնը պահպանելու, ազատութիւն տալով իր ժողովուրդներին:

Թիւրքիան անուղղելի է եղել անցեալում և չար ճակատագիրը նրան հալածում է մինչև վերջ:

Մի՞թէ պարզ չէ ամէն մի կողմնակի դիտողի վրա, որ և այժմ Թիւրքիան կանգնած է այդ ճակատագրի թելադրանքների տակ:

Նա բարոյական կուլտուրական կռւով չունի ձեռնարկելու հիմնական բարենորոգութեան և կապելու իր մէջ ապրող ժողովուրդներին միմեանց հետ այնպիսի կազմակերպութեամբ, որ նրանցից իւրաքանչիւրը ապահոված լինի իր ազատ զարգացումը և ոգևորված լինի հանրային բարօրութեան համար գործելու իր բոլոր կուլտուրական և հոգեկան ոյժերով:

Կամ Թիւրքիան պէտք է այնպիսի տանելի կացութիւն հաստատի, որ նրա սահմաններում ապրող հայերը, յոյները, ասորիները, դրուզները և ուրիշ տարրեր զգան իրանց կատարելապէս ապահով և պաշտպանված, կամ Թիւրքիան պէտք է քայքայվի, բաժան-բաժան լինի և իբրև քաղաքական մի մարմին կորցնի իր գոյութիւնը:

Դա պարզ է ցերեկվայ լոյսի պէս:

Բայց կայ արդեօք Թիւրք տարրի մէջ բաւականաչափ բարոյական հեղինակութիւն գիտակցելու իր վիճակը և ձեռնարկելու նրա համապատասխան բարենորոգչական գործունէութեան:

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

3 ապրիլի

Պետերբուրգ.—Պետական Դումա: Երեկոյեան գումարած նիստում երեք ընթերցումներով ընդունվեցին 1913 թ. նորակոչ զինուորների թիւը մեծացնելու, 1913 թ. պետական ինքնապաշտպանութեան համար գումարներ յատկացնելու և նախահաշուից դուրս ծովային մինիստրութեանը գումարներ տալու օրինագծերը:

Բարձրագոյն հրամանով Աւագ շաբաթ օրը, ապրիլի 13-ին, բոլոր զօրամասերում կատարվելու է հոգեհանգիստ ազգային հերոս ֆէլդմարշալ իշխան Կուտուզօվ-Սմօլէնսկիի յիշատակին՝ նրա մահվան 100-ամեակի առիթով:

Պարիզ.—Ի նկատի ունենալով տարածված լուրերը, թէ ֆինանսական վեհաժողովը յետաձգվում է, Պետ. Հեռ. Գործակալ. Թղթակիցը տեղեկացաւ, որ վեհաժողովը կը բացվի ապրիլի 6-ին, բայց աշխատանքների չի ձեռնարկի ծրագրի անորոշութեան պատճառով, որ օրէ-օր ընդլայնվում է և կորցնում է աստիճանաբար ֆինանսական բնաւորութիւնը:

Պարիզ.— Գերմանական դեսպանը Նանսիում տեղի ունեցած միջադէպի առիթով զրոյց ունեցաւ Պիշօնի հետ, որ պարզեց դեսպանին գործի հանգամանքները և յայտնեց, որ ներքին գործերի մինիստրութեան պաշտօնեաներից մէկը մեկնել է Նանսի քննութիւն կատարելու համար:

Բրիւսէլ.— Լրագիրների տեղեկութիւնների համաձայն, գործադուլաւորների թիւը հասնում է մինչև 300,000-ի:

ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

3 ապրիլի

Կուանչենցզի.—Երբ չինական ոստիկանութիւնը փորձում էր կալանաւորել չինահպատակ եապօնացի մի լրտեսի, վերջինս թագնվեց եապօնական ոստիկանական պահակախմբի շինութեան մէջ: Ամբոխի և չին զինուորների սպառնալիքներից՝ եապօնացիք լրտեսին յանձնեցին: Եապօնական հիւպատոսը պահանջեց ազատել նրան, յայտնելով որ չին զինուորների բռնի գործողութիւնները վիրաւորական են Եապօնիայի համար:

Տօկիօ.—Շատ լրագիրներ ասում են, թէ անհրաժեշտ է վճռական միջոցներ ձեռք առնել, անգամ կանգ չառնելով պատերազմի առաջ, եթէ եապօնացիներին քաղաքացիական իրաւունքներ չը տրվեն Ամերիկայում:

Եապօնիան բանակցութիւններ է վարում Ռօտշիլդի հետ 200 միլիոն ֆրանկի երկաթուղային փոխառութիւն կնքելու մասին:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՌԷՅԽՍՏԱԳՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

3 ապրիլի

Բերլին.—Ռէյխստագի յետագայ վիճաբանութիւնների ժամանակ սօց.-դեմօկրատ Լեդեբուրը ճառ արտասանեց Թագաւոր Կայսրի դէմ և ասաց, որ պանսլաւիզմը հանդիսանում է ռուսական կայսերական քաղաքագէտների մտքում, որի վերաբերութեամբ կարող եղան կամակատար դարձնել ամբողջ աշխարհին, իսկ այժմ նաև պետական կանցլերին. սլաւօնական շահերի ընդհանրութիւնը սովորական աչքակապութիւն է, որովհետև հէնց Ռուսաստանի մէջ լեհերը ճնշված են. ռուսաց Ցարը և նրա համախոհները իր ժամանակին Բօլգարիայում պատրաստում են անասելի յանցագործութիւններ:

Նախագահը Լեդեբուրին կարգի է հրաւիրում: Արտաքին գործերի ստատս-սեկրէտարը յայտնեց, որ պէտք է բողոքէ Լեդեբուրի յայտարարութիւնների դէմ, և հաւատ յայտնեց, թէ ռէյխստագի մեծամասնութիւնը համաձայն կը լինի իր հետ (բացագանչութիւններ «բրաւօ»): Նախագահը յայտնեց, որ Լեդեբուրին կարգի հրաւիրելով միջադէպը սպառված է: Ստատս-սեկրէտարը առարկեց, թէ պէտք է պնդէ իր իրաւունքի վրա, բողոքելու այդօրինակ նկատողութիւնների դէմ, որոնք վնասակար են օտարազգի պետութիւնների հետ յարաբերութիւններ պահպանելու տեսակէտից:

Լեհ կոմս Մէլժինսկին իր ճառի մէջ ասաց, որ բալկանեան պետութիւնները հզօր ֆակտոր դարձան Եւրոպայում: Հռետորը ասաց. «Աւստրիան կառավարելու է մի ազգաբնակութիւն, որի երեք-քառորդը սլաւօններն են, կազմում: Աւստրիան իր ֆինանսական զարգացմամբ պարտական է լեհերին, հետեւաբար հակալեհական վերաբերմունքին պէտք է վերջ դրվի»:

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

3 ապրիլի

Սօֆիա.—Շիւքրի-փաշան, ընդունելով մի քանի արտասահմանեան ժուռնալիստների, ճշդեց, որ նրան գերեց բօլգար գնդապետ Մարինէվը, յետոյ յանձնեցին գեներալ Վազօվին. միայն 4 ժամ յետոյ եկան սերբ օֆիցէրները, որոնց հետ նա խօսակցեց, չը կասկածելով որ նրանք այնպէս կը համարեն, թէ իրանք են գերել նրան: Շիւքրի-փաշան համոզված է, որ սերբերը անկեղծ հաւատացած էին, թէ իրանք եկան առաջինը: Սերբերին անձնատուր լինելու մասին ոչ մի բանակցութիւն չէ եղել, ինչպէս սխալ են լրագրական այն լուրերը, թէ իբր զօրքի մէջ յունվարին յեղաշրջում տեղի ունենալուց յետոյ

թշնամութիւն ծագեց Նազըմ փաշայի և Մահմուդ-Շէվքէթ-փաշայի կողմնակիցների միջև:

Բօլգարական հեռ. գործ. հաղորդում է Բօլգարիայի և Թիւրքիայի միջև զինադադար կապելու տեղեկութիւնների առիթով, թէ ներկայ դէպքում խօսքը ոչ թէ զինադադար ստորագրելու մասին է, այլ այն մասին, որ պատերազմական գործողութիւնները սոսկ դադարեցված են մի քանի օրով՝ երկուստեք դիակները թաղելու համար, որի առիթով կայացել է միայն բերանացի համաձայնութիւն զօրահրամանատարների միջև:

Նախկին մինիստր Տակէվը, որ երկար ճանապարհորդութիւն կատարեց Մակեդօնիայում, ազգային ժողովում հարցապնդում արեց սերբերի և յոյների դէպի իրանց գրաւած նահանգների բօլգար ազգաբնակութիւնը ցոյց տուած թշնամական վերաբերմունքի առիթով:

Հարցապնդման մէջ յիշատակութիւն կայ դրամաշորթութեան շատ դէպքերի մասին:

Վիէննա.—«Կրօատիշէ Կոր.»-ը հաղորդում է, որ Դալմացիայի բոլոր քաղաքներում և գիւղերում արգելված է համակրանք յայտնել Չեռնոգորիային և բալկանեան միւս պետութիւններին:

(Լրագիրներից)

Սկիւտարի վերջին ուժեղ ռմբակոծութեան ժամանակ վիրաւորվել է անգլիական հի-դ-ա-ո-ը.

ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

3 ապրիլի

Լօնդօն.—Ռէյտէրի տեղեկութիւնների համաձայն, թէև մինչև երեկոյ դաշնակիցներից պատասխան չը ստացվեց զինադադար կայացնելու մասին, սակայն պաշտօնական շրջաններում կարծում են, որ հաշտութիւնը անպայման կը լինի: Կռւող կողմերի լիազօրները շուտով նորից կը գումարվեն Լօնդօնում բանակցութիւնների համար: Պնդում են, որ Հակկը-փաշան, որ բանակցում է թիւրք-պարսկական սահմանի մասին, Ռէշիդ-փաշան և Նաբի-փաշան կը նշանակվեն հաշտութեան բանակցողներ: Ցերեկով իմացվեց, որ Նօվակօվիչը պատրաստվում է մեկնել Բելգրադից դէպի Լօնդօն: Կասկածում են, որ Վէնիզելոսը կարողանայ մեկնել Աթէնքից: Բօլգարական շրջաններում յայտնի չէ՝ կը գա՞յ արդեօք Դանէվը թէ ոչ:

Մեծ պետութիւնները վճռեցին յանձնել բալկանեան դաշնակիցներին մի նօտա, որի մէջ մանրամասն մատնանշված են Ալբանիայի հիւսիսային և հիւսիս-արևելեան սահմանները: Ասում են, որ Ալբանիայի հարաւային սահմանների և Եգէյեան կղզիների վիճակի հարցը կը լուծվի հաշտութիւն կնքելուց յետոյ:

Պաշտօնապէս յայտնի չէ, թէ Չեռնոգորիան փոխել է իր բռնած դիրքը, բայց և այնպէս դիպլոմատիական շրջաններում չեն կասկածում, որ Սկիւտարի հարցը շուտով կը ստանայ բաւարար լուծում:

(Լրագիրներից)

Սօֆիայից հեռագրում են, որ պաշտօնապէս ստորագրվեց բօլգար-թիւրքական համաձայնութիւն պատերազմը դադարեցնելու մասին: Հաշտութեան բանակցութիւնները կը սկսվեն Լօնդօնում եկող շաբաթ:

Լօնդօնի դեսպանաժողովը վճռեց փութացնել դաշնակիցներին հաշտութիւն կնքելը:

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, 30 մարտի

Նորութիւն չէ կարելի ասել «Մշակի» ընթերցողների համար, որ այս վերջին տարիներում գերմանացի և աւստրիացի առևտրական ֆիրմաները եկել ու հաստատվել են Պարսկաստանում, ինչպէս նաև Թաւրիզում, հսկայական աշխատանք ի գործ դնելով երկրի շուկան իրանց ձեռքում ունենալու, իրանց երկրի արդիւնաբերութիւններն սպառելու և Պարսկաստանի գլխաւոր արդիւնաբերութիւնը եղող գորգի գործին ևս տէր դառնալու նպատակով։

Որովհետև Բեռլինի և Վիէննայի հրապարակներում պարսկական գորգերի մեծ սպառումն է երևան եկել, գերմանացիք աշխատում են արդէն ոչ միայն գնել ու արտահանել զանազան տեսակի և գնի ապրանք, այլ և իրանք ձեռնարկում են գործարաններ հիմնել, բուրդ հաւաքել, թել մանել և գործել տալ. և որպէսզի միանգամայն նպաստած լինեն գերմանական և աւստրիական արտադրութիւններին, Պարսկաստան են ներմուծում քիմիական ներկեր, ապացուցանել ուզելով որ Գերմանիայից եկած ներկերը հաստատուն գոյն ունեն և գերադասելի են Պարսկաստանում գործածված գոյներից։

Թաւրիզում հաստատվող գերմանական ականաւոր տներից մէկն է Փէլմակ անունով ակցիոներական մեծ ընկերութեան ֆիրման, որ վեց ամսից աւելի է, ինչ Շահր-Նով նոր թաղամասում շինել է տալիս մի մեծածախս և հսկայ գործարան, ուր պէտք է մանվի, ներկվի և գործվի գորգ ամեն մեծութեան և ճաշակի։ Վաղուց բոլոր պաշտօնեաներն ու գործակատարները գործի են անցել, գնացել են գաւառները բուրդ գնելու յատագայ գործուածքների համար։

Երէկ, մարտի 29-ին, գործարանի վարչութեան գրաւոր հրաւէրով հաւաքված էր մեծ բազմութիւն — կառավարական բոլոր մեծ պաշտօնեաներ, հիւպատոսներ, Թուրք, հայ, եւրոպացի վաճառականներ և զանազան դասի մարդիկ — հանդիսաւորապէս կատարելու գործարանի շինութեան աւարտման հանդէսը, միաժամանակ ծանօթացնելու բովանդակ հասարակութեանը գործարանի հիմնարկութեան նպատակը։ Նուագում էին ռուսական և պարսկական զինւորական նուագածուների խմբերը. հանդիսականները մեծարվեցին թէյով և առատ քաղցրաւենիքով։ Առաջինը գերմանական փոխ-հիւպատոսը ճառեց, բացատրելով գործարանի հիմնարկութեան նպատակը և Պարսկաստանին մատուցելիք անհուն ծառայութիւնները, այն է՝ որ գլխաւորապէս հաց պէտք է ուտեն շատ ու շատ աղքատ գործաւորներ և այլն. մինչդեռ նման գործարանների հիմնարկութեամբ փոքր արդիւնաբերողները պիտի կորչեն հետզհետէ և հիւպատոսի հանդէս բերած կարմիր հացերը պիտի կուտակվեն խոշոր արդիւնաբերողների ձեռքում ի վնաս գորգի պարագաներով զբաղվող անհամար երկսեռ հասարակութեան։ Հանդէսը փակվեց այն խոստումով, որ մի այսպիսի հանդէս պէտք է կատարվի նմանապէս գործարանի պաշտօնական բացման օրը։

Բացի գորգի արդիւնաբերութեամբ պարապվող գերման ֆիրմաներից, որոնք վխտում են արդէն Պարսկաստանում, կան նաև ուրիշ ագէնտներ, որոնք այս ու այն մանրավաճառի և մանուֆակտուրային առևտրականների հետ կապակցութիւններ են անում գերմանական և աւստրիական գործարաններին ապրանքներ բերելու համար, խոստանալով ընձեռել ամեն տեսակ դիւրութիւններ։

Միայն հայ, ռուս և վրացի վաճառականներն են, որ քնած են թւում։ Ռուսաց ազդեցութեամբ ձեռք բերված շուկաները գերման և աւստրիացի վաճառականներն են շահագործում մեծ չափով։ Շուտով կը շինվի Ջուլֆա-Թաւրիզի երկաթուղին Ուրմիայի մի ճիւղով. համանուն լճի վրա լողում է Ջիբրայիլ Բուդաղեանի շոգենաւը. ժամանակ է, որ Ռուսաստանի վաճառականները աչքները բաց անեն, ձեռներէց լինեն նոր գործերի և օգուտ քաղեն հանգամանքներից, քանի դեռ ուշ չէ։

Հայկազուն

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԽԱԲՐԻԿՆԵՐ

Կիլիկիոյ ապագան

Ադանա, 15/28 մարտ

Քաղաքական անորոշ կացութիւնը կը շարունակէ, իրեն հետ անստուգութեան և անշարժութեան մատնելով երկրին կեանքը։ Ի՞նչ վերապահած է վաղը այս անբաղդ երկրին գլխուն, յայտնի չէ։

Յայտնի է միայն, որ գործերը սկսած այնպէս և յանգած ներկայ կացութեան՝ հոն կանգ առնելու սահմանուած չեն։ Մեր երանելի երկիրը հին հրաշքներուն օրրանն էր և ներկայի անակնկալներուն և ընդոստ ժայթքումներուն խառնարանը։ Ո՞վ պիտի կրնայ պատմել վաղը յաւիտենական այդ անծանօթութիւնը։

Ինչ կերպով և պայմանով ալ վերջանալու ըլլայ բալկանեան կռիւը, սա ստոյգ է սակայն, որ այժմու աւեղ անցքերը անպայմանօրէն պիտի չանցնին և Ասիական Թիւրքիոյ վրայ։ Թիւրքերուն այդ յետին ապաստանը նոյնպէս առաւել կամ նուազ չափով մը պիտի կրէ հակազդեցութիւնը այն հսկայ ցնցումներուն, որոնց հեղինակները եթէ առերեւոյթս մարմնացած են բալկանեան պետութեանց անուններուն տակ, կը պահեն սակայն իրենց սրտերին մէջ Թիւրքիոյ հաշուեյարդարութիւնը հիւսող եւրոպական մեծ պետութիւնները։

Ասոնք պիտի թողո՞ւն, որ անցնի ներկայ պատեհ առիթը՝ ուժասպառ Թիւրքիան առաւել ևս չսեղմելու իրենց ոսկեայ և պողպատեայ շղթաներուն տակ։

Արդէն կը լսուին, յամառօրէն, որ Թիւրքիոյ եկամուտքը պիտի ենթարկուի պահանջատէր պետութեանց հսկողութեան, թէ անոնք միայն այդ պայմանով պիտի ուզեն փոխառութեան ձեռք երկնցնել իրեն։

Կը լսուին արդէն, թէ քաղաքական համաձայնութիւնք ևս թխսուելու վրայ են Ասիական Թիւրքիոյ մնացորդները ազդեցութեանց որոշ շրջաններու բաժնելով լռիկ մնջիկ թէարկութիւններ հաստատելու համար։

Անշուշտ բան մը կայ կամ պիտի ըլլայ այս ուղղութեամբ։ Գիտնալով մօտիկ անցեալին պատմութիւնը, ճանչնալով եւրոպական «մարդասէր» պետութեանց տրամադրութիւնը ու Թիւրքիան կառավարելու կոչուած տարրերուն երկրակործան քաղաքականութիւնը, մարգարէ ըլլալու պէտք չկայ ատիկա ըմբռնելու համար։

Ազդեցութեանց շրջանակներու որ մասին պիտի վիճակուի Կիլիկիա՝ մասամբ կամ ամբողջովին. ահա խնդիր մը, որ այս ամէն անյուղարձերու մէջ կոչուած է հետաքրքրել մեզ։

Ու ծայր առած ենթադրութիւններ են, որ սահման չունին։

Գերմանները պիտի ձգե՞ն Կիլիկիան, ուր երկաթուղային հսկայ ձեռնարկներ ունին, կըսեն։ Եւ երբ փաստ բերելով երկաթուղային աշխատութեանց թուլացումը, պաշտօնէից յետս կոչումները, կը յարեն, որ Ադանայի երկաթուղիները ֆրանսացիներուն պիտի փոխանցուին։

Շատ հաւանական չեն այս խօսքերը։ Իրաւ է, թէ երկաթուղիի աշխատութիւնքը ժամանակաւորապէս թուլցուած են, այս երկրին համար աշխատութեան յարմար այս եղանակին, երբ ոչ շատ ցուրտ կամ տաք կայ. բայց ատոնց պատճառները կրնան քաղաքականէ աւելի անտեսական ըլլալ։ Պետութիւնները, ընդ որս և մասնաւորապէս Գերմանիան, երբ ներկայիս մէջ պէտք ունի իր բովանդակ անտեսական ուժը իր քովը ամփոփուած պահելու, ներելի է ենթադրել որ շատ չշտապէ հեռաւոր երկաթուղիներու շինութեան, թէև ատոնք ալ ոչ նուազ կենսական կարևորութիւն ունենան իրեն համար։

Իրաւ է սակայն, որ Միջերկրականի այս, և մանաւանդ Սուրիական եզերքները այս միջոցներուս մասնաւոր ուշադրութեան ենթակայ են կարգ մը պետութեանց կողմէն։ Անգլիական և ֆրանսական տասնեակ մը պատերազմական նաւեր Եգիպտոսի սահմանէն սկսած մինչև Կիլիկիա կը յածին ու կը հսկեն։

Սուրիոյ ժողովուրդը յստակօրէն՝ եթէ չըսենք անջատում, բայց լայն ինքնավարութեան ձգտում մը կը պարզէ։ Երկու քաղաքական հոսանքներ — հաւասարապէս հակաւորող Թիւրքական ազդեցութեան — մըրցումի ելած են հոն։ Մէկ մասը որոշապէս կը փափաքի անգլիական թեւարկութեան, որուն բարգաւաճ ազդեցութիւնը այնքան պերճախօսօրէն պարզուած կը տեսնէ Նեղոսին ափանց վրայ, և միւսը՝ ֆրանսական, որուն պաշտպանութեան տակ Թիւրքական դժոխքի մը մէջ Լիբանանի ազատ և հանգիստ ովասիսը մեծապէս յանկուցիչ եղած է։

Բնական է ենթադրել, որ այդ ձգտումները հեռու են գրական բան մը ներկայացնելէ և որ կը պատկանին, առաւել քան երբէք, շահագրգռուող զոյգ պետութեանց՝ զուրկ իրական հիմքէ։

Հաւանական չեն և այն տարաձայնութիւնք, որոնց համեմատ Սուրիական եզերքները Ֆրանսայի շրջանակին կը թողուին, Կիլիկեան Անգլիոյ և Կիլիկիայէն արևմուտքը՝ Գերմանիոյ։ Ինչու այս եղանակ բաժանում մը, ատիկա ոչ ոք չի բացատրեր։

Սակայն եթէ կայ իրականութիւն մը այս ամենի մէջ, եթէ անգլիական և ֆրանսական պատերազմական նաւերը ակնդէտ կը հսկեն Արևելեան Միջերկրականի եզերքները, աւելի ծանր պատճառներ ունին անշուշտ, որ է Միջերկրականի հաւասարակշռութեան սկզբունքին պահպանումը։

Եթէ միայն Թիւրքական երկրամասերէն որոշ բաժին մըն ալ գերման պետութեան յանձնելու խնդիրն ըլլար, չեմ կարծեր որ ծանրակշիռ հանգամանք մը ունենար այդ. բայց ինչպէ՞ս թողուլ և հանդուրժել, որ Գերմանիոյ նման հսկայ, զօրաւոր, անհամբեր և պրովակատոր ուժ մը նաւային խարիսխ մը ունենայ հոն, ուր իրենք միայն մնալ կուզեն։ Ագադիրի պէս, Միջերկրականէն դուրս, Ատլանդեանին եզերքը գերման նաւատորմին կայան չունենալուն համար այնքան յուզուող ու խռար անցնող Անգլիան, Ֆրանսան, և նոյնիսկ Գերմանիոյ դաշնակից Իտալիան պիտի հանդուրժե՞ն, որ գերմանական տիպի խռովայոյզ տարր մը իրենց գլխուն վերև հաստատուի, սպառնալով մէկ կողմէն ամբողջ Հարաւային Եւրոպայի խաղաղութեան, միւս կողմէն Թիւրքիոյ իւրացման և Սուէզի Ջրանցքին։

Ահա մտահոգիչ պարագան ներկայ վէճակի մէջ, աւելի քան Թիւրքիոյ այս կամ այն երկրամասը ասոր-անոր վերապահելը։

Իսկ եթէ անոնց մէջ Կիլիկիան մասնաւոր ուշադրութեան կարժանանայ, պատճառն այն է, որ Իսքէնդէրունի ծոցը և Այասի (Եումուրթալըք) բնական նաւահանգիստը ռազմական տեսակէտով ահագին նշանակութիւն ունին։ Եւ եթէ ասոնց վրայ աւելցնենք Ռուսիոյ ևս վերագրուած դիտաւորումները — Թիֆլիսի երկաթուղագիծը Իսքէնդէրունի ծոցը հասցնելը — կը տեսնենք բովանդակ փափկութիւնը և վտանգաւորութիւնը գերման նաւային այդ ծրագիրին։

Բաղդադի երկաթուղիին մէկ ճիւղը դէպի Իսքէնդէրուն ուղղուած է և քանի մը ամիսէն կը լրանայ։ Նաւահանգիստին շինութիւնը թէև յամր, բայց անդադար առաջ կը տարուի։

Տրամաբանական պիտի չըլլա՞յ, այս պայմանաց մէջ, խորհիլ, որ, ինչպէս բրին Բալկաններուն մէջ Ալբանիոյ մը ստեղծումովը, Միջերկրականի այս ծայրին մէջ ևս ուժերու հաւասարակշռութիւն մը հաստատելու համար, Իսքէնդէրունի ծոցին իշխող երկիրները բոլոր Եւրոպայի հսկողութեան ներքև՝ ոչ ոքէն բռնաբարելի՝ չէզոք երկիր մը հռչակեն և այդու ծանր բաղխումներու դէմ թումբ մը քաշեն...

Դժուար իրագործելի ծրագիր, անշուշտ։ Բայց յօդուածի մը նիւթ ըլլալու չա՞փ ալ դժուար... Դիտող

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՓՈՔՐԻԿ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(«Նամակ խմբագրութեանը, փոխարէն»)

«Մշակի» № 68-ի մէջ «Մաքեր և փաստեր» յայտնի խորագրով զետեղված էր մի յօդուած, որի տակ դրված էր «Շ» ստորագրութիւնը։

Յիշված յօդուածի նիւթը Ե. Լալայեանի և Հայ Գրողների Ընկ. վարչութեան նախագահ Յով. Թումանեանի միջև ծագած վէճն է Ա. Արասխանեանի գրադարանի առիթով — մի նիւթ, որի առիթով «Հորիզոնը» անչափ տողեր նուիրեց և որը, սակայն, մեր կարծիքով, հասարակութեան համար երեք գրօշի արժէք չունի, որովհետև Արասխանեանի գրադարանը վերջ ի վերջոյ դրվում է հասարակութեան տրամադրութեան տակ օգտվելու — լինի դա Ազգագրական Ընկերութեան, թէ Գրողների Ընկ. գրադարաններում։

Մեր ներկայ գրութեան շարժառիթը «Հորիզոնի» № 71-ում «Մամուլ» բաժնում զետեղված անհիմն նկատողութիւնը և ոստիկանական հետախուզութիւնն է, որի առիթով մենք կուզենայինք մի քանի կէտեր պարզված տեսնել։

Նախ և առաջ իւրաքանչիւր ուշադիր ընթերցող գիտէ, որ «Մշակում» «Մաքեր և փաստեր» վերնագրի տակ գրողը Շահրիարն է. իսկ թէ ով է Շահրիարը, այդ՝ եթէ ընթերցողը չը գիտենայ, գոնէ «Հորիզոնի» «Մամուլ» բաժնի կազմողին քաջ յայտնի պէտք է լինի. իսկ սրանք, տեսէք, թէ ինչպէս են ուրանում այս փաստը։ «Հորիզոնը» գրում է.

«Բայց կան մարդիկ, գուցէ հէնց նոյն Ընկերութեան (Հայ Գրողների) «նորածին» անդամներ, որոնք աւելի վատ դեր են կատարում Հայ Գրողների նկատմամբ՝ քան կատարեց Լալայեանը՝ դա էլ պարզ է։ Այդ տիպերից մէկը պիտի նկատել նաև Շ. ծածկանուան տակ թաքնվածին...»։

Այնուհետև շարունակում է. «Գուցէ այս տողերի գրողը «նորածիններից» մէկն է, ուր թերևս մաս բարձրացրած լինի, երբ ընդհանուր ժողովում առաջարկվեց ու անցաւ հետևեալ բանաձևը...»։

Ես այս բոլոր բութ և անճոռնի ակնարկները համարում եմ ուղղված իմ հասցէին — ահա թէ ինչու։

Նախ և առաջ ընկերութեան «նորածին» անդամ ինձ են անուանում, երևի նրա համար, որ ինձ ընտրել են այդ ընկերութեան անդամ նախորդ ընդհանուր ժողովում, և ես յիշված ժողովում առաջին անգամը ներկայ էի իբրև Ընկերութեան անդամ։

Երկրորդ՝ «Մշակում» իմ յօդուածները ստորագրվում են պսեվդոնիմով, որ սկսվում է Շ. տառով։

Երրորդ՝ «Մաքեր և փաստեր» յօդուածի մէջ կան մաքեր, որոնք իմ կողմից ասվել են հայ գրողների ընդհանուր ժողովում, և

Չորրորդ՝ քուէարկութեան ժամանակ ես մաս բարձրացրի յայտնելու համար, որ Ե. Լալայեանի վարմունքը անկոռեկտ էր Հայ Գրողների Ընկերութեան վերաբերմամբ։

Ես ստիպված եմ այս ձևով գրել, որովհետև «Հորիզոնը» փոխանակ յարուցված խնդրով և հարցերով զբաղվելու, աշխատում է պրովօկացիայով պարապել և ինձ վրա քարեր շպրտել։

Ուրեմն ընդունելով, որ «Հորիզոնը» Շ. ծածկանուան տակ ինձ ի նկատի ունի, գալիս եմ յայտարարելու.

1) Իմ լրագրական երկարամեայ գործունէութեան ընթացքում միշտ ստորագրել եմ կամ Անյուշ կամ Շիրին պսեվդոնիմները, երբէք և ոչ մի պարագայում «թաքնվել» չեմ և չը պիտի թաքնվեմ կեղծի տառերի տակ։

2) Վատ դերեր կատարելու ընդունակ չեմ ոչ լրագրական իմ յօդուածներում և ոչ հասարակական վարած բազմատեսակ իմ պաշտօններում, այլ ընդհակառակը վատութիւնները ես միշտ աշխատել եմ հրապարակ հանել։

3) Իմ գործը միշտ զուգընթաց է եղել իմ խօսքի հետ, մի մազաչափ անգամ մէկը միւսից չը հեռանալով. ապացոյց լրագրական բազմաթիւ իմ յօդուածները և իմ անձնական վարած զանազան ընկերութիւնների մէջ պաշտօնները...

Ինձ մնում է «Հորիզոնից» աւելի բարձր գոչել.

— Ամօթ է, պարոններ... Շիրին

ՆՈՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երբ Կարսից Թիֆլիս էի գալիս, երկաթուղու մէջ իբր ուղեկիցներ ինձ հետ էին մի խումբ Թիւրքահայեր. Նրանք Նոր-Բուլանըղցի էին, Լիզ գիւղից։ Երեքը փախել էին զինւոր չը գնալու համար, երկուսն էլ նրանց հետ միացել էին՝ Ռուսաստանում աշխատանքի գնալու։ Ապացուցվում է այն իրողութիւնը, որ գաղթականութեան նոր հոսանք է սկսվում. փախչում են ոչ միայն զինւորացուները, այլ ամբողջ ընտանիքներ, գեղջերը գաղտագողի անցնում են սահմանը, վստահ՝ քրիստոնեայ պետութեան հիւրընկալութեան։

Առանց արգելքի նրանք հասել են մինչև Կարս և ուղևորվում են Թիֆլիս՝ այնտեղ աշխատելու։ Առաջին եկածները լաւ են տեղաւորվել, կայսերական կառավարութիւնը նրանց տուել է անցագրեր։ Նոր եկածներն էլ կը գնան նահանգապետի մօտ, կասեն, որ իրանք էլ խաչապաշտ են, փախել են Թիւրքի հողից՝ զինւոր չը գնալու համար և անցագիր կը ստանան։

Այսպէս և գալիս են գաղթականների նոր խմբեր. ինչպիսի ընդունելութիւն կը գտնեն։ Որովհետև գաղթականները գալիս են Թիֆլիս, անհրաժեշտ է, որ այստեղ կազմվի մի յատուկ մարմին՝ նորեկ գաղթականներին աշխատանք գտնելու և այլ պէտքերը հոգալու։ Վերայի աղիւսի մի քանի գործարաններում արդէն ընդունել են մի երկու խումբ. բայց գալիս են նորերը։

Գ. Տէր-Ռուբինեան

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿԷՏԸ

II*)

Գեղարուեստը միջավայրի անդրադարձումն է, հետևաբար գեղարուեստագէտը գործ ունի այն միջավայրի հետ, որի հարազատ արտադրութիւնն է նաև ինքը։ Բայց ինչ է հասարակական միջավայրը, եթէ ոչ արգասիք սօցիալ-տնտեսական յարաբերութիւնների։ Տարրական ճշմարտութիւն է, որ մարդիկ ապրելու համար ամենից առաջ պէտք է արտադրեն. բայց արտադրելու եղանակները չեն մնում քարացած ձևերի մէջ. նրանք աստիճանաբար փոխվում ու բարդվում են, առաջ բերելով արտադրողների մէջ նոր յարաբերութիւններ։ Այդ հիման վրա մարդկային տնտեսական կեանքը իր պատմական զարգացման մէջ բաժանվում է տարբեր շրջանների։ Եւ հէնց որ տնտեսական մի ձևին յաջորդում է մի ուրիշ ձև, նրա հետ սկսվում է պատմական մի նոր էպօխա, որը հիմնովին կերպարանափոխում է հասարակական ամբողջ կազմակերպութեան բնաւորութիւնը։ Օրինակ, երբ միջնադարեան բնական տնտեսութեանը Արևմտեան Եւրոպայում յաջորդեց առևտրա-արդիւնաբերական շրջանը, համապատասխան նոր պայմաններին՝ հասարակական յարաբերութիւններն էլ մտան նոր շրջանի մէջ. իսկ երբ վերջին շրջանը հասաւ իր զարգացման գագաթնակէտին, ստեղծվեց կապիտալիստական տնտեսութիւնը, որը իր հերթին միանգամայն նոր կերպարանք հաղորդեց հասարակական յարաբերութիւններին։ Ըստ այսմ՝ բնական տնտեսութեան շրջանակում ապրող մարդը միանգամայն տարբերվում է իր մտաւոր պաշարով, իր մտածելակերպով այն մարդուց, որը արդիւնք է կապիտալիստական ժամանակակից միջավայրի։ Հասարակական-տնտեսական միջավայրերի տարբերութիւնն է, որ, օրինակ, անգլիացու և պարսկաստանցու պսիխիքաները միանգամայն տարբեր մակարդակի վրա են գտնվում։

Թէ որքան խորը ազդեցութիւն ունեն տնտեսական պայմանները մարդկային պսիխիքայի, նոյն իսկ գրողների ոճի վրա, դա երևում է գրական գեղարուեստական այն կոթողներից, որոնք իրանց մէջ ամփոփել են ժամանակի ուրոյն բնաւորութիւնը։ Եւ որպէս գեղարուեստական ստեղծագործութիւն ապրում ու անմահանում են այն գրուածքները, որոնք իրանց ժամանակի բնորոշ ու ամփոփ արտայայտիչներ են հանդիսանում։ Ինչո՞ւ մինչև այժմ էլ Հոմերոսի «Իլիական» ու «Ոդիսականը» չեն կորցրել իրանց գեղարուեստական բարձր արժանիքը։ Պատասխանը պարզ կը լինի, եթէ մենք այդ ստեղծագործութիւնը վերլուծենք կլասիկ յոյների հասարակական-տնտեսական յարաբերութիւնների տեսակէտից. միաժամանակ կերևայ այն ևս, թէ որ չափով գեղարուեստագէտը իր պսիխիքայով պատկանում է իր միջավայրին, ընդ նմին կանգնած լինելով իր ժամանակի հասարակական այս կամ այն կատեգորիայի տեսակէտի վրա։ Ուստի՝ որքան էլ Հոմերոսը էպիկական առանձնայատկութեամբ պատկերացրած լինի իր ստեղծագործութեան մէջ այն ամենը, ինչ յատուկ էր իր ժամանակի և միջավայրի բովանդակ կեանքին. որքան էլ գեղարուեստական անաչառութեամբ մօտեցած լինի իր ժամանակի հասարակութեան ամփոփ և լրիւ խարակտերիստիկային, այնուամենայնիւ նրա մէջ նկատելի է պարզապէս, թէ հասարակական ո՞ր դասակարգին է պատկանում ինքը Հոմերոսը։ Այն միջավայրը, որին պատկանել է նա և որը անդրադարձել է նրա նշանաւոր պօէմաների մէջ, զինւորական-արիստօկրատ միջավայրն է եղել։ Այդ միջավայրում, սակայն ամենքը հաւասար չէին իրար. գոյութիւն ունէր երկու հակադիր դասակարգ՝ ներհակ շահերով. մէկը յունական հին արիստոկրատիան, միւսը ստրկութիւնը։ Վերջինիս վրա էր բարդված հողային տնտեսութեան ամբողջ ծանրութիւնը, իսկ արիստոկրատիան զբաղված էր արշաւանքներով ու նուաճումներով. և կռւի դաշտում վաստակած նրա փառքն ու պարծանքը արգասիք էր համարվում նրա հերոսութեան, կտրճութեան ու ձեռներէց ոգու։ Հոմերոսը այդ արիստոկրատիայի հանճարեղ երգիչն է եղել, նրան հերոսացնողը, նրան իդէալականացնողը։ Եւ նրա թողած գրական կոթողները — պօէմաները — բարձր գեղարուեստական արժէք ունեն այն չափով, որ չափով նրանք իրանց ընդհանուր բնոյթով համապատասխան են եղել ոչ միայն իրանց ժամանակին և իրականութեանը, այլ և հասարակական այն կատեգորիայի հոգեբանութեանն ու աշխարհահայեացքին, որի հետ հեղինակը կապված է եղել դասակարգային կապերով։

Այս հիման վրա պէտք է ասենք, որ գրական գեղարուեստական երկին երբէք չէ կարելի մօտենալ առանց ծանօթ լինելու հասարակական այն միջավայրի բոլոր հակադիր դրութիւններին և հակադիր տարրերի հոգեբանութեանը, որտեղ առաջ է եկել վերլուծման ենթակայ գեղարուեստական այդ գործը։

Ամեն մի տարբեր տնտեսակարգ, ասացինք վերը, իր հետ բերում է նաև հասարակական տարբեր դասակարգեր, որոնց շահերի ներհակութիւնը իւրաքանչիւրին տարբեր տրամադրութեամբ ու ձգտումներով է օժտում։ Այդպիսի միջավայրում հասարակական կեանքի հակասութիւնները ակներև են, և որքան աւելի են սրվում նրանք և սոցիալական կերպարանք ստանում, այնքան աւելի է տարբերվում ճնշված դասակարգը՝ իր տենչանքներով, մաքերով ու հասկացողութիւններով իշխող դասակարգից։ Երբէք հին յունական հողային կամ զինւորական-առևտրական արիստօկրատիայի շահերը համապատասխան չեն եղել ստրուկների՝ հելօտների շահերին։ Երբէք Հոմերոսի հերոս-արիստօկրատ Ոդիսևսի շահերը համապատասխան չեն եղել նրա ստրուկ Թէրսիթէսի շահերին։ Նրանց մէջ միշտ գոյութիւն է ունեցել անտագօնիզմ, որը խեղճ ստրուկին ստիպել է բողոքի ձայներ բարձրացնել իր շահագործող տիրոջ դէմ։ Այդ անտագօնիզմը, պայքարը Ոդիսևսների ու Թէրսիթէսների միջև ստեղծել է որոշ «դիստանցիայի (հեռաւորութեան) այն պաթօսը», որը դեմօկրատիայի ոխերիմ թշնամի Նիցշէի տենչացած իդէալն է եղել։ Սակայն նոյն «դիստանցիայի պաթօսը» երբէք չէ նուազել միջնադարեան ֆէօդալի ու ճորտի միջև այնպէս, ինչպէս ժամանակակից խոշոր արդիւնաբերողի և յաւելեալ արժէքներ ստեղծող բանուորի միջև։

Եթէ մենք այս տեսակէտից մօտենալու լինենք միջնադարեան գրականութեանը, ապա կը տեսնենք, թէ տնտեսական պայմանները որպիսի խորը ազդեցութիւն են ունեցել պատմական այդ էպօխայի մարդու պսիխիքայի վրա, նրա տրամադրութեան, նրա մտքերի։ Մենք կը տեսնենք, թէ ինչպէս բնական տնտեսութեան շրջանում ապրող մարդը ամբողջովին ենթակայ է եղել հողի ազդեցութեան, ինչպէս նրա ամբողջ հոգեբանութիւնը, բոլոր հասկացողութիւնները, հաւատալիքները, բառերի պաշարը կապված են եղել իր միջավայրի տնտեսական ուրոյն կեանքի հետ։ Եւ քանի որ պրիմիտիվ հողագործութեան շուրջը պտտող մարդու աշխատանքի արդիւնքը սերտօրէն կապված է եղել բնութեան քմահաճոյքներից, ուստի հասկանալի է, թէ ինչու այդ շրջանի մարդը պիտի ստրկում զգար բնութեան տարերքի առաջ։ Իբրև անզօր արարած այդ երևոյթների հանդէպ, նա յաճախ իր հայեացքը պիտի ուղղէր դէպի երկինք, իր տնտեսական-մարդկային կեանքի բարեկեցութիւնը երկնքից հայցելով։ Ըստ որում և նրա բոլոր հաւատալիքները, նրա բոլոր հասկացողութիւնները հողի և երկնքի շուրջն են կազմակերպվել։ Եւ այդ պատմաշրջանի բանաստեղծը չէր կարող այլ բան երգել, քան այն, ինչ յատուկ էր իր ժամանակի մարդուն։ Միջնադարեան մարդը, ապրելով անվերջ պատերազմների, հարևան ազգերի գործած արշաւանքների, ներքին անվերջ խռովութիւնների և ապա յաճախ կրկնվող համաճարակ հիւանդութիւնների շրջանում՝ մշտապէս զգացել է իրան չափազանց անօգնական՝ տարերային արհաւիրքների առաջ։ Իբրև դրութեան մի՝ նրա հոգեկան աշխարհը աւելի երազներով ու պատրանքներ-

*) Տես «Մշակի» № 73.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՆՈՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

VIII *)

Այժմ փորձենք մօտիկից ծանօթանալ Երևանի թեմի ծխական դպրոցի անխոնջ, բեղմնաւոր աշխատաւորի, իր ունեցած ամբողջ էներգիան, մտաւոր կարողութիւնն ու ընդունակութիւնը չը խնայող, բայց փիղի-քայլէս հիւծվող անտրտունջ ուսուցչի հոգեմաշ աշխատանքի և ստացած նիւթական վարձատրութեան պայմանների հետ։

Ժամանակակից գաւառի թունաւոր միջավայրում դարաւոր խաւարի և հնամաշած ոգիութեան դէմ մարտնչող, մասսայի կուլտուրական-մտաւոր վերածնութեան հաւատարիմ գործիչն իր ունեցած աչքի ընկնող դրական յատկութիւնների հետ միասին անպայման պէտք է ունենայ ալտրուիստական բիւրեղացած աշխարհահայեացք, ռուս նարօդնիկ-ուտօպիստների անսահման ոգևորող, ժողովրդասիրական մաքուր ձրգտումներ և կռւելու, դիմադրելու հաստատ գրաւականներ։ Հակառակ դէպքում նա ապրող անտանելի պայմաններից ընկճված՝ անմիջապէս կը հիասթափվի և կընկնի անծայր յուսահատութեան գիրկը. կուրանայ իր երազած, փայփայած իդէալը և «փշուր-փշուր կը խորտակի այն քաղցրահնչիւն քնարը, որին նա երգել էր պաշտել և պաշտել մինչև գերեզման»։

Բարեբաղդաբար մեր դպրոցական հազուագիւտ գործիչների փոքրիկ աւանգարդը, հայ մտաւորականութեան էսսենցիան, հերոսական համբերատարութեամբ և եզակի յամառութեամբ ճգնել է հարթել այն բոլոր պատուարները, վերացնել այն բոլոր խոչընդոտները, որոնք շարունակ խեղդամահ են արել ժողովրդի առաջադիմական շարժումը. ապագայի փայլուն յոյսերի, գեղեցիկ հեռանկարների սրբազան դրօշն ամուր սեղմած կրծքին, ռուս մեծ բանաստեղծ-հրապարակախօս Նեկրասովի նկարագրած հերոսների նման՝

«Шли они съ гордо поднятымъ челомъ
Исполнены честнаго жара,
Ихъ мускулы были развиты трудомъ,
И лица черны отъ загара,
И вѣра сіяла въ очахъ ихъ,
Во славѣ отчизны любовью горя».

Չէ՞ որ մատաղ սերունդի, հասարակութեան ապագայ նեցուկների կրթութեան ու դաստիարակութեան անչափ պատասխանատու գործն իր աննկարագրելի դժուարութիւնների և հայրած հոգեկան տանջանքների հետ միասին, ունի անսահման ձգողական զօրութիւն, աննման քաղցրութիւն ու հմայող գրաւչութիւն։

Ուսուցչի ծանր պարտականութեան միայն գրաւիչ, ոգևորութեան հասցնող կողմն է շատ անգամ մոռացնել տալիս նրան իր քաշած զրկանքները և անհամար նեղութիւնները։

«Жить тысячью жизней, страдать и радоваться тысячью сердецъ—вотъ гдѣ настоящее счастье» — անսահման ուրախութեամբ բացագանչում է մի ռուս վաստակաւոր մանկավարժ։

IX

Գաւառական ուսուցչի կրթական-կուլտուրական պարտականութիւնները բազմապիսի են, իսկ նրա կատարած մտաւոր անմիջական աշխատանքն՝ անտանելի։

Ուսումնական տեղեկագիրը վերոյիշեալ կարևոր հարցը հետևեալ թւերով է պարզաբանում.

Թեմի 386 դասատուներից՝

214-ը	(56%)	շաբաթական ունեն	24 դաս.
67-ը	(17%)	»	» 25—26 »
77-ը	(20%)	»	» 27-30 »
28-ը	(7%)	»	» 6—18 »

Այդ ըստ երևոյթին «նորմալ» աշխատանքին հարկաւոր է աւելացնել և այն, որ 154 ծխ. դպրոցներից 132-ը, մօտ 87%, գիւղական միդասեան աղքատիկ դպրոցներ են, որոնց 1—2 դասատուները ստիպված են կառավարել 3—4 խառն բաժանմունքներ, որով սահմանվում է գործելու տաժանակիր պայմաններ։

Այժմ տեսնենք այդքան վատնած աշխատանքի փոխարէն [illegible] ուսուցիչը նիւթապէս որքան է վարձատրվում և ստացած ռոճիկը կարողանում է արդեօք ծածկել նրա էական, անխուսափելի ծախսերը։

Դպրոցական իշխանութիւնն էլ խոստովանում է, «որ հայ ուսուցչի անտեսական դրութիւնը նախանձելի չէ»։

Երևանի թեմի բոլոր ծխական դպրոցների 199,343 ռուբլի ընդհանուր բիւջէից ուսուցչութեանը վճարվում է 159,558 ր.։

Դասատուների ստացած ռոճիկների պատկերը հետևեալն է.

47	դասատու	ստան.	են	տար.	200—250 ր.
38	»	»	»	»	300—350 »
221	»	»	»	»	350—500 »
40	»	»	»	»	500—600 »
26	»	»	»	»	600—800 »
14	»	»	»	»	800—1200 »

Միջին թւով իւրաքանչիւր դասատուին հասնում է մօտ 400 ր. ռոճիկ։

Ժամանակակից գաւառի անտեսական պայմաններին բոլորովին անծանօթ ընթերցողը, այս գումարը համեմատելով Ռուսաստանի ներքին նահանգների ժողովրդական դպրոցի տասակալ ուսուցչի աւելի չնչին (մօտ 300 ր.) վարձատրութեան հետ, կը համարի, մեր երկրի մի քանի պայմաններն աչքի առաջ ունենալով, բաւարարից բարձր։

Բայց դժբաղդաբար բոլոր գեղեցիկ մտապատրանքները խորտակվում են, միայն փաստերն են մնում։

Աշխատենք ծանօթանալ 500 ռուբլի ստացող, բայց 4—5 անդամից բաղկացած ընտանիքով ծանրաբեռնված գաւառական ուսուցչի գլխաւոր ծախսերի հետ։

Սնունդ	360 ր.
Հագուստ	120 »
Մտաւոր պահանջներ	40 »
Բնակարան, վառելիք և լոյս.	100 »
Ընդամենը	620 ր.

Ուրեմն դեֆիցիտ 120 ր.։

Հիմա առաջ բերենք 400 ր. ստացող գաւառական ամուրի ուսուցչի էական ծախսերը.

Սնունդ	240 ր.
Հագուստ	60 »
Բնակարան և այլն	60 »
Ճանապարհածախս	20 »
Մտաւոր պահանջներ	50 »
Ընդամենը	430 ր.

Ուրեմն դեֆիցիտ 30 ր.

Վերոյիշեալ չափազանց ճշգրիտ, իրական տւեալների հիման վրա կազմած երկու նախահաշիւներից պարզ երևում է, որ ներկայումս գաւառական ուսուցիչը, իր ստացած անչնչին ռոճիկով, որքան էլ իր կեանքի բազմազան պահանջները սեղմի, կրճատի, բաւականանայ գոնէ տանելի սնունդով, ամեն կերպ խոյս տայ աւելորդ շռայլութիւններից, հոգեկան-մտաւոր բաւականութիւնները minimum-ի հասցնի, դարձեալ չի կարող ծայրը ծայրին մօտեցնել, և այդպիսով տարիների ընթացքում խրվում է պարտքերի մէջ, որից դուրս գալու համար չունի ոչ մի հնարաւորութիւն։

Ահա մտաւոր սերմնացանի անտեսական ներկայ ցաւալի վիճակը։ Ահա ինչպիսի՜ դըժընդակ պայմաններում է կազմակերպվում «անբարեխիղճ», «անպարտաճանաչ» ուսուցչի խեղկան տիպը։

Մեր դպրոցներում դեռ ևս գոյութիւն չունեն վարձատրութեան որոշ, միօրինակ եղանակ և պարտադիր նորմալ դասագին։ Ուսուցիչ վարձելու ձևը միշտ էլ կրել է սովորական առևտրի, տորգի բնոյթ։

Այսպիսի աննախանձելի ասպարէզում հայ անյուսահատ գործիչը, իր անհատական զոհաբերութիւնների և հերոսական գործունէութեան շնորհիւ, դարձեալ կարողանում է հասարակական կուլտուրայի և մաքի վերածնութեան աւետաբեր կոչնակը հնչեցնել...

Մ. Ղազարեան

Մեծ-Ղարաքիլիսա

*) Տես «Մշակ» № 73.

ՆՈՐԱԲԱՑ ՓՈՒՌԵՐԸ

Տեղիս լրագիրների հաղորդած լուրը, եթէ իրօք ճիշդ է, նորաբաց փուռերի վերաբերմամբ, խօսք չը կայ, որ վերին աստիճանի հաւանելի ու գովական նոր երևոյթ է մեզանում։

Հարցը նրանումն է, որ մի քանի պարոններ, հացթուխական գործին մօտիկից ծանօթ ու հմուտ, մի համեստ ընկերութիւն կազմելով՝ կամենում են Թիֆլիսի բնակչութեանն անխարդախ ալիւրից լաւ թխած հաց մատակարարել։ Թէ որչափ կը բաւարարէ յիշեալ ընկերութիւնը քաղաքիս բնակչութեանն և թէ հաստատ կը մնա՞յ իր խոստումին, մանաւանդ որ լուրերին նայելով՝ որոշված սակագնից փունտը ½ կոպէկ պակաս է ծախում հացը, այս ցոյց կը տայ ոչ այնքան հեռաւոր ապագան։ Խիստ ցանկալի է, որ նորակազմ ընկերութիւնը կատարէ իր խոստումն անշեղ, և հասարակութիւնն էլ աջակցէ նրա բարի ցանկութիւնը ի կատար ածելու։

Ի հարկէ, ոչ ոք այնչափ միամիտ չի լինի կարծելու, թէ յիշեալ ընկերութիւնը ձեռնամուխ լինելով այսպիսի բաւական ծանր գործի՝ աչքի առաջ է ունեցել միմիայն հասարակական օգուտը, որ շատ իրաւացի ու օրինական է, պայմանով սակայն, որ գոհացնէ հասարակութեան արդար պահանջները լիովին։

Առաւել ուշադրաւն ու խիստ զարմանալին այն է, որ նորակազմ ընկերութիւնը կէս կոպէկ պակաս է վերցնում ամեն մի փունտ հացի համար, որով կարելի է բացատրել հեշտօրէն, թէ, առհասարակ, ալիւրն այնչափ էլ թանգ չէ, ինչպէս բարեհոգիները հաւատացնում են. իսկ երկրորդ՝ որ հացի ու մսի սակագին նշանակելը բոլորովին անօգուտ ու աննպատակ մի գործ է, որովհետև սակագինը, ինչպէս ընթերցողը շատ անգամ նկատած կը լինի, պարտադիր լինելով հանդերձ, մնում է միշտ իբրև մեռած գիր՝ անկատար։ Եւ երրորդ՝ ինչպէս անցեալ տարվայ «Մշակի» 233-դ համարում տպված «Քաղքի լեզու» խորագրով յօդուածիս մէջ ասել եմ ու այժմ էլ ասում եմ դարձեալ, քաղաքիս առևտրական ոստիկանութիւնն անձեռնհաս է հացի և մսի վրա սակագին նշանակելու գործում։ Առևտրական ոստիկանութիւնն, իր բազմանդամ ագենտ, ագենտի օգնական ու բազարնիկներով, քիչ լինի՝ տարեկան 30,000 ռուբլի է կլանում համարեա թէ բոլորովին ի զուր, որ, կարծում եմ, այնքան էլ արհամարհելի գումար չէ։

Եւրոպական մեծ ու փոքր քաղաքներում հացի ու մսի յարատև փոփոխվող—ինչպէս Թիֆլիսում համարեա ամեն ամիս—սակագին չը կայ ամենևին, այլ քաղաքային վարչութեան կողմից հաստատված ու հացթուխներից և մսավաճառներից ընտրված կօմիսսիան տարվայ չորս սեզօնին, իւրաքանչիւրի համար առանձին, հացի և մսի վերաբերեալ սակագին է որոշում ու այսպիսով բաւարարում թէ առևտրականներին և թէ սպառող բնակչութեանը։ Եւ, որ աւելի ևս խելացի ու օրինակելի է, ինչպէս օրինակ Պարիզի մեծ-մեծ շուկաներում կայ նշանակված նաև կօմիսսիա, որի պաշտօնն է բացառապէս ընտանի թռչնեղէնի և ձկան սակագին որոշելը տարվայ սեզօնին նայած։

Եւ, ահա, այսպիսի գործնական ու խելացի կարգադրութիւններին են պարտական եւրօպացիներն առ հասարակ, որով ազատվել են ընդմիշտ զանազան կամայականութիւններից, անմիտ արձանագրութիւններից և անհամ ու ձանձրացուցիչ բողոքներից։ Եւ ահա, ի շնորհս այսպիսի գործնական ու դիւրին կարգերի, եւրօպական մեծ ու փոքր քաղաքների բնակչութիւնը կամենում է սրտի ուզածին չափ կենսական թարմ ու էժան մթերք գնել, առանց բողոքների ու արձանագրութիւնների դիմելու։ Թող ուրեմն Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնն ևս վերոյիշեալների նման կօմիսիաներ հաստատէ, որոնք, գործին աւելի մօտից տեղեակ լինելով՝ առաւել օգտակար գործ կը կատարեն, քան թէ առևտրական-ոստիկանութիւնն իր ամբողջ կազմով։

Սրան է սպասում յուսալով Թիֆլիսի համայն բնակչութիւնը։

Մկրտ. Նաւասարդեան

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԲԱԳՈՒՈՒՄ

Բագու, 30 մարտի

Թիֆլիսից այստեղ եկած Լէօն կարդաց երկու դասախօսութիւն «Քիւրդերի և հայերի յարաբերութիւնների» և «Հայոց հարցի» մասին։ «Բագուի Ձայն» լրագիրը դասախօսութիւնից առաջ ամեն կերպ պրօպագանդա արեց, գովասանքներ գրեց դասախօսի մասին, թէ դասախօսութիւնից առաջ և թէ յետոյ, իսկ «Баку» թերթը պրօպագանդա արեց և գովեց դասախօսութիւնից առաջ։ Դասախօսութիւններից յետոյ՝ թէ «Баку» և թէ «Каспій» լրագիրները բաւականացան միայն տալով դասախօսութեան բովանդակութիւնը և քննադատութեան չենթարկեցին։

Յայտնի է, որ Լէօն իր ուժերը փորձեց գրականութեան բոլոր ասպարէզներում. նա հանդիսացաւ և իբրև վիպասան, և իբրև քննադատ, և իբրև հրապարակախօս, և իբրև պատմաբան։ Եւ սակայն ոչ մի ասպարէզում չը կարողացաւ առաջնակարգ դեր խաղալ։ Այսօր այլևս ոչ ոք չէ ընդունում Լէօին իբրև հրապարակախօս, իբրև վիպասան կամ իբրև քննադատ։ Նրա հրապարակախօսական յօդուածները միշտ էլ ձանձրալի են պատճառել, որովհետև նմանում էին, ինչպէս մի անգամ շատ ճիշդ կերպով բնորոշեց մէկը, մի կաթիլ թանձր հիւթի, որ տարրվում է մի մեծ աման ջրի մէջ։ Նրա վիպասանական գրուածքները այլևս ոչ ոք չէ կարդում։ Մի ասպարէզ միայն, որի մէջ և փոքր ի շատէ աչքի ընկաւ ցոյց տուեց՝ պատմագրութիւնն էր, բայց այստեղ ևս նա չը կարողացաւ առաջնակարգ դերք բռնել, որովհետև նա զուրկ է այն գլխաւոր յատկութիւններից, որոնք կազմում են պատմաբանի անհրաժեշտ պայմանը. նա չունի նիւթը սիստեմատիզացիայի, որոշ պլանի, որոշ քննական և գիտական վերլուծութեան ենթարկելու և ըստ այնմ դասաւորելու կարողութիւն, մի կարողութիւն, որ ստացվում է ոչ թէ ինքնուրոյն ընթերցանութեամբ, այլ սիստեմատիկ ուսմամբ և գիտութեամբ։ Լէօն, դժբաղդաբար, գաւառական դըպրոցից դուրս ուսումն չէ ստացել։ Նա մի գրական ուժ է աշխատասէր և նիւթահաւաք, բայց նիւթերը դասաւորելու, որոշ սիստեմի, որոշ անալիզի ենթարկելու համար չունի հարկաւոր պաշարը, որ ձեռք է բերվում միայն սիստեմատիկ բարձր կրթութեան միջոցով։

Եւ այդ է պատճառը, որ երբ նա ճառում է որևէ մի հարցի մասին, սկսում է ամեն բան Ադամ-Եւայից և խճողում է հարցը անթիւ, անհամար նիւթերով. նա կուտակում է, ամբարում է անհամար նիւթեր, յաճախ գեղեցիկ և լաւ նիւթեր, բայց շունչ, կեանք տալ այդ մեռած նիւթերին, այդ նիւթերից կառուցանել մի ներդաշնակ, սիստեմատիկ շինութիւն՝ նա չէ կարողանում։

Աւելացրէք դրա վրա, որ նա խօսում և կարդում է կմկմալով, առանց որևէ արտայայտութեան, և դուք կը հասկանաք, թէ ինչու նա չը պէտք է հանդէս գայ առ հասարակ իբրև դասախօս, կամ ատենաբան, այլ պէտք է մնայ միշտ կաբինէտային աշխատողի դերում։

Նրա երկու դասախօսութիւններն ևս աննպաստ տպաւորութիւն թողեցին ունկնդիրների վրա, բայց, ի հարկէ, իբրև նիւթեր նրանք՝ իսկական պատմաբանի ձեռքում շատ պիտանի կը լինեն։

Ունկնդիրներից մէկը

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Կովկասի փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցօվ-Դաշկովի առողջական դրութիւնը Բաթումում շարունակ բարւոքվում է զգալի կերպով։

◆ Յիշեցնում ենք, որ այսօր Սայաթ-Նովայի երեկոյթն է։ Ժողովրդական երգիչը, որը ոչ միայն Թիֆլիսի, այլ և հայ ժողովրդի պարծանքն է, մինչև այժմ ապրում է իր երգերով ժողովրդական խաւերում։ Նա երգիչ է երեք լեզուներով՝ թուրքերէն, վրացերէն և հայերէն։ Նա թէև մեռել է ծերութեան հասակում, բայց ոչ բնական մահով, այլ նահատակվելով Աղա-Մահմադ խանի զօրքերից 1795 թւին, մօտ 120 տարի սրանից առաջ։ Այսօրվայ երեկոյթին կը մասնակցեն ժողովրդական երգիչներ, ներշնչված Սայաթ-Նովայի անմահ յիշատակի գաղափարով։ Երեկոյթը տեղի կունենայ Թիֆլիսի ժողովարանում։ Սկիզբն է երեկոյեան ժամը 8½-ին։

◆ Երկրագործութեան գլխաւոր կառավարիչ ստատս-սեկրետար Կրիվօշէինը կուղևորվի նախ Բօրժոմ Բաթում, յետոյ կը գայ Թիֆլիսում մնալու է երկու օր և այստեղից կը մեկնէ Ղարայազ, յետոյ Մուղանի դաշտը։

◆ Բաթումից Պետերբուրգ են մեկնել փոխարքայի դուստրները։

◆ Այսօր տեղի է ունենալու Սօլօգուբի հետաքրքրական դասախօսութիւնը իր կնոջ մասնակցութեամբ։

◆ Գրակ.-Գեղարուեստական Սալօնի հերթական jour-fixe-ը այսօր, ուրբաթ, պարունակում է բովանդակալից և զուարթ ծրագիր։ Այսօր շարան-շարան հանդէս կը գան ռուս երաժշտագէտներ՝ Գլինկա, Դորգօմիժսկի, Սէրօվ, Մուսօրսկի, Րիմսկի-Կորսակօվ, Բալակիրեվ, Գլազունօվ, Չայկօվսկի, Ռուբինշտէյն և այլն։ Առաջին անգամ Սալօնում կը կարդայ պր. Մելիք-Շահնազարեանը իր ռեֆերատը՝ «Ռուս երաժշտագէտներ»։ Երգչուհիները, երգիչներն ու երաժիշտները կը պատկերացնեն իրանց երգ ու նուագով ռեֆերատի հերոսների ստեղծագործութիւնները։ Տիկին Ա. Վ. Մ.-Ա. (մայրաքաղաքում մուզիկալ կրիտիկոս) կը ղեկավարէ ռուս երաժշտագէտների և նրանց երկերի շուրջ զրոյցը։ Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8½-ին։

րով էր լցվում, քան իրական կեանքի ծանր խորհուրդներով։ Այդ է պատճառը, որ միջնադարեան գրականութեան գլխաւոր տարրերն են հանդիսանում եկեղեցին ու ճգնաւորականութիւնը, ասպետն ու ֆանտազիան, հրաշքներն ու այլաբանութիւնները։ Սակայն այստեղ էլ ժողովուրդը միապաղաղ զանգուած չէ եղել. այստեղ էլ այդ զանգուածը բաժանված է եղել ներհակ դասակարգերի՝ ֆէօդալականութեան և ճորտութեան։ Այս շրջանումն է, որ բեղմնաւորվել ու ծաղկել է վանական-ֆէօդալական կուլտուրան, որի միջնադարեան մեծագոյն բանաստեղծն է եղել իտալացի Դանտէ Ալիգիերին։ Եւ իր ժամանակի հռչակաւոր բանաստեղծին ըմբռնելու համար ամենից առաջ հարկաւոր է ծանօթանալ այն միջավայրի հետ, որի մէջ ապրել է նա և որի տիրող դասակարգի արիստօկրատ տրամադրութիւններն ու ճգնաւորական իդէալներն է անդրադարձրել իր գլուխ գործոցի՝ «Աստուածային կատակերգութեան» մէջ։

Իսկ եթէ կեղծ դասականութիւնը հանդէս եկաւ Ֆրանսիայում իր ամբողջ թափով XVII դարում, նրա բացատրութիւնը մենք կը գտնենք միմիայն այն դէպքում, երբ այդ երևոյթի վերլուծութեանը մօտենանք նրան հանդէս բերող հասարակական իրական յարաբերութիւնների տեսակէտից։ Եթէ չը լինէր ֆէօդալականութիւնը, ժամանակի ազնուականութեան զարգացման բարձր գագաթնակէտը և այդ դասակարգի վրա յենված միապետութիւնը, երբէք չէր լինի նաև կեղծ կլասիքական գրականութիւնը Ֆրանսիայում, երբէք «բարձր դրաման» [illegible] արքայական կամ պալատական կեանքից՝ ազնուականութեան բարձր ձևը չէր համարվի, իսկ ներբողը՝ լիրիքական բանաստեղծութեան միակ կատարեալ ձևը։ Գեղարուեստը չէր համարվի սեփականութիւն ազնուական-արիստօկրատ դասի. ժողովրդական մասսան դուրս չէր վանվի դրամաներից ու լիրիքական ստեղծագործութիւններից. Բուալօն՝ կեղծ-դասականութեան նշանաւոր թէօրետիկը՝ չէր պահանջի իրականութեան ուսումնասիրութիւնը յատկապէս քաղաքի և պալատի շրջանում. ձևն ու ոճը չէր համարվի գեղարուեստական երկի գլխաւոր արժանիքը և այլն և այլն։ Եւ եթէ կեղծ դասական գրականութիւնը զարգացաւ այնքան, որ ծաւալվեց Ֆրանսիայից դուրս համապատասխան միջավայրերում. եթէ այդ ուղղութիւնը իր խոշոր հետևողները ունեցաւ նոյն իսկ հայ գրականութեան մէջ, ապա դրա պատճառները թաքնված են հասարակական տարրերի հոգեբանութեան մէջ։ Առհասարակ տիրապետող դասակարգի ձեռքին կենտրոնացած անտեսական ոյժն ու իրաւունքն աստիճանաբար դառնում են այնքան հեղինակաւոր, ընդհանուր և իշխող, որ նրանց վրա հասարակութիւնն ինքը ընդունակ է լինում բարոյական հեղինակութեան, մօրալի և ճշմարտութիւնների բուրգեր կառուցանել։ Ըստ որում տիրող դասի շահերի, փոխ-յարաբերութիւնների սինթեզը՝ աշխարհահայեացքը, ձևերն ու գեղարուեստական ճաշակը պահպանում են իրանց հմայքը այնքան ժամանակ, որքան այդ դասակարգը ամուր կանգնած է մնում իր գոյութեան բազիսի՝ անտեսակարգի վրա։ Հէնց որ նա կորցրեց իր հողը, դա նշանակում է՝ հին անտեսակարգի փոխարէն նորն է հրապարակ գալիս, իր հետ բերելով նաև հասարակական նոր կատեգորիա, ինչպէս, օրինակ, կազմալուծվող ֆէօդալիզմից յետոյ առաջացաւ կենսական բուրժուազիան բերելով իր սեփական կուլտուրան, մտածելակերպը և ճաշակը։

Ուրեմն անտեսական պայմաններում առաջացած հասարակական տարբեր խաւերի պայքարով կամ յարաբերութիւններով պիտի բնորոշվի այն միջավայրը, որի ժխորում առաջ է գալիս առանձին անհատների ստեղծագործական թափը, գեղարուեստական գրականութիւնը կամ արուեստը ընդհանրապէս։

Եւ երբ գրական քննադատը հանդէս է գալիս վերլուծելու և բնորոշելու այս կամ այն գեղարուեստական գրուածքի արժանիքն ու բնոյթը, երբ նա ձեռք է զարկում գնահատութեան համար չափ որոշելու միջավայրի գաղափարական անդրադարձմանը, ապա նա անպայման պէտք է ուսումնասիրած լինի թէ միջավայրի ընդհանուր բնոյթը և թէ այդ միջավայրի ազդեցութեան չափը ժամանակի մարդու հոգեբանութեան վրա։ Գեղարուեստագէտին մօտենալիս, գրական քննադատը, կրկնում ենք, չը պէտք է երբէք բաւականանայ սոսկ նրա անհատական խառնուածքով, նրա աշխարհահայեացքով, չը պէտք է բաւականանայ նաև գտնելով գրական հոսանքների այն ազդեցութեան չափը, որը այսպէս թէ այնպէս իր վրա է դրել գեղարուեստագէտը։ Նա պէտք է գեղարուեստական տիպերի և պատկերաւոր դարձուածքների մէջ ամենից առաջ կարողանայ գտնել միջավայրի այս կամ այն երևոյթը և նրանց անմիջական ազդեցութիւնը անհատի և հասարակութեան վրա։ Եթէ գեղարուեստագէտը, բանաստեղծը հրապարակ է եկել իր ստեղծագործութիւններով, որոնց մէջ նա ամփոփել է իր «յաւիտենական ճշմարտութիւններ», ապա գրական քննադատը բանաստեղծի այդ սիմվոլիկ արտայայտութիւնների ու պատկերացումների մէջ պէտք է գտնէ նրանց համարժէք սօցիօլօգիական դրդիչը կամ ազդակը։

Եթէ, օրինակ, համաշխարհային վշտի բանաստեղծներից նշանաւոր Լէօպարդիի (1798—1837) երգերը համակված են ծայրայեղ պեսսիմիզմով. եթէ նրա տեսակէտից մարդկային կեանքը հետզհետէ կորցնում է իր բանաստեղծական հմայքը, որովհետև կեանքը իբր մանրացել է ու հրապարակը բռնել են «չարչիական» արշինն ու կշեռքը. եթէ, վերջապէս, նա իր հայեացքը դարձրել է դէպի հեռաւոր անցեալը, ժխտելով ներկան ու ապագան, և իր հայեացքները համարում բացարձակ ճշմարտութիւններ, ապա մենք պէտք է գտնենք նրա մտածմունքների դրդիչը իրական յարաբերութիւնների մէջ։ Մենք պէտք է այդ սիմվօլների ետևում տեսնենք ու ճանաչենք այն բանաստեղծին, որը օրգանապէս ատում է արշինով ու կշեռքով հրապարակ նետվող բուրժուազիային, պէտք է ճանաչենք կազմալուծվող, խպառ քայքայվող արիստօկրատիայի հանճարեղ երգչին։

Արդարև, անհեթեթութիւն կը լինի, եթէ գրականութեան պատմութեանը մենք մօտենանք որոշ [illegible] տեսակէտից. դա կը նշանակէ՝ հասարակական իրական յարաբերութիւնների մասին ոչ մի գաղափար չունենալ, չը հասկանալ նաև, թէ ինչ է գեղարուեստը և ո՞րն է նրա էութիւնը։ Այդ յարաբերութիւնների տեսակէտն է, որ ընդունակ է միայն պարզելու, թէ ինչն բնական անտեսութեան շրջանում ապրող մարդու հոգեբանութիւնը, մտածելակերպը և, վերջապէս, նրա ամբողջ կօմֆօրտն տարբերվում է այն մարդուց, որը ապրում է, օրինակ, արդիւնաբերական կենտրոնում։ Եւ եթէ կովկասեան յետամնաց գիւղի բնակիչը միանգամայն տարբեր հասկացողութիւն ունի իրերի դրութեան նկատմամբ, քան այսօրվայ եւրօպացին, դրա պատճառը այն խոր բունքն վիհն է, որ կայ կովկասեան գիւղի բնական անտեսութեան և Եւրոպայի խոշոր կապիտալիստական արդիւնաբերութեան միջև։

Հէնց այս երևոյթները ի նկատի ունենալով, գրական քննադատը ոչ մի իրաւունք չունի կովկասեան այդ իրականութեան մէջ հանդէս եկած գեղարուեստական երկը վերլուծել ու գնահատել եւրօպական իրականութեանը յատուկ մաշտաբով։ Վերջացնելով մեր խօսքը, պէտք է շեշտենք հետևեալը. քանի յարաշարժ է կեանքը, փոփոխվող են հասարակական-անտեսական պայմանները, իսկ գեղարուեստը միմիայն դրանց անդրադարձումն է, ապա ուրեմն գեղարուեստին մօտենալիս գրական քննադատը նախ պէտք է ընդմիշտ հրաժարվի աբսոլիւտ ճշմարտութիւններ, վերացական գեղեցիկ արտայայտութիւններ և միմիայն ձևեր ու ոճեր որոնելուց, և յետոյ պիտի մօտենայ նրան միջավայրի այն հասարակական իրական յարաբերութիւնների տեսակէտից, որոնց շրջանակում նա ծնունդ և սնունդ է առել։

Սուրխաթեան

◆ Այսօր Արտիստական Թատրոնում կը տրվի վերջին անգամ «Барышня съ фіалками» պիէսը, որի ներկայացման ժամանակ խնդրվում է հասարակութեան չը ծափահարել։ Բարատովի և Բէլեաևի խումբը խոստունք է ձեռք բերել Թիֆլիսում խաղալու Լ. Անդրէևի վերջին գրուածքը—«Եկատերինա Իվանովնա» պիէսը։

◆ Քաղաքագլուխ Խատիսեան շնորհակալական Թուղթ գրեց Շուշու փոխադարձ վարկի ընկերութեանը Թիֆլիսի պօլիտեխնիկումի համար 200 ր. նուիրելուն համար։

◆ Թոյլատրված է Օզէրօվին և պրօֆ. Տուգան-Բարանօվսկիին դասախօսութիւններ կարդալ Թիֆլիսում։

◆ Երէկ քաղաքային կենտրօնական բուժարանում բժշկական մարմնի ծառայողների ներկայութեամբ կատարվեց հոգեհանգիստ Աղէքսանդր III կայսրի մահվան տարելիցի առիթով։

◆ Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը խնդրում է տպել հետևեալը. «Հոգաբարձութիւնս յայտնում է իր խորին շնորհակալութիւնը տ. տ. Հ. Ա. Ղուկասեանին և Ա. Յ.Մադաթեանին,որոնք Ղումաշ Սոլոմոնեանի դագաղի վրա պսակ դնելու փոխարէն նուիրել են 25-ական ռուբլի յօգուտ դպրոցիս աշակերտական սեղանատան»։

◆ Պետերբուրգից հեռագրում են, որ Կախէթի երկաթուղու վարչութիւնը և նրա հետ պայման կապած բանկերը Պետ. Խորհրդի երկրորդ դեպարտամենտից խնդրել են անջատել Կախէթի երկաթուղու վարչութիւնը Աղնաբ-Բագու երկաթուղագծի վարչութիւնից։

◆ Երեքշաբթի օրը, ապրիլի 2-ին, Նոր ակումբում կայացել է վրացական հոգևոր համերգ, որին ներկայ է եղել նաև Վրաստանի էկզարխը։

◆ Ինվալիդներին օգնող զինուորական ընկերութեան կողմից, որի գումարները առ 1 յունվարի 1913 Թ. կազմում են 40828 ր., շնորհակալական հեռագիր ուղարկվեց Կովկասի փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վորօնցով-Դաշկովին և կոմսուհի Ելիզավէտա Անդրէևնային դէպի յիշեալ ընկերութիւնը ցոյց տուած մշտական հովանաւորութեան ու աջակցութեան համար։ Կոմսից և կոմսուհուց ստացվեց պատասխան-հեռագիր։

◆ Թիֆլիսի մահմեդական հոգևոր վարչութիւնը շարիաթի օրէնքի հիման վրա անկարող եղաւ վակուֆային համարվող մի հողաբաժին, մահմեդականների գերեզմանատան մէջ՝ յատկացնել Կօջորի շոգեշարժ երկաթուղագծի համար։

◆ «Кавказъ»-ը հաղորդում է, որ Թիֆլիսի նահանգապետի անձնափոխանորդը «Зак. Рѣчь»-ի խմբագրին ենթարկեց 50 ր. տուգանքի № 58-ում տպված «Լազոյան և 100,000 ռուբլի գումարայատկացումը» յօդուածի համար, որի մէջ պարունակվում են ստայօդ տեղեկութիւններ։

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Մոսկվայում հրատարակվող «Մարտ» հանդէսը իր վերջին համարում (№ 4) խօսելով «Հայ Գրողների Ընկերութեան» մասին, որ նա, չը գիտենք ինչու, «գրականների միութիւն» է անուանում, բացասական և պէսիմիստ կարծիք է յայտնում այդ Ընկերութեան մասին։ Հանդէսը հարց է յարուցանում, Թէ «ո՞վ է իսկական գրականը և ո՞վ լիովին իրաւունք ունի գրականական միութեան անդամ լինել»։

Մէկն այսպէս մի հարց է ուղարկել մեզ, որին պատասխանը տալու վայրկենական վարանումն անգամ աւելորդ է։

Մենք նոյնիսկ աւելորդ ենք համարում զանազան տէրտէրներին ու սօվդաքարներին յիշատակել, որոնք, անձնական զուարճութեան համար, մի երկու լուր տպելով՝ այսօր դարձել են գրականների միութեան անդամ (!!!). մենք հէնց յականէ յանուանէ առաջ բերենք բազմաթիւ փաստերից մէկը՝ Թէ վերոյիշեալ միութեան իսկական ֆիզիօնօմիան որոշելու և Թէ մեր ասածը հաստատելու։

Օրինակ՝ ո՞վ կարող է ասել, որ Վրթանէս Փափազեանը գրականական աշխատաւոր չէ։ Եւ ապա ո՞վ ինչով կարող է ապացուցանել, որ մի բժիշկ Զարգարեան գրական մարդ է։

Բայց տեսէք, որ բժ. Զարգարեան գրականների համարված ժողովներին նոյնիսկ փառքով պատւով նախագահ է ընտրվում, իսկ Փափազեանն այդ միութեան անդամ ընտրվելու միջոցին՝ մինչև անգամ մի քանի սև քուէներ է ստանում։ Եւ եթէ ընդունենք, որ այդ քուէ տուողները գրականների միութեան անդամներն են, ապա ո՞րպիսի գրականներ էին դրանք, որ Փափազեանին սև քուէ են տալիս, որ հետևաբար ժխտում են նրա գրական լինելը, և որոնք, ո՜ գիտէ, խղճմտակ քուէներ են տուել Զարգարեաններին և նմաններին։ Գուցէ ասարկեն, Թէ այս դէպքը անձնական հաշիւների հետևանք է. այն ժամանակ աւելի վատԹար, որ գծուծ հաշիւներ են քրքրվում այնտեղ և այնպիսի դէպքում, ուր աւելի քան չէր կարելի սպասել։

Ապա խօսելով Թէ ինչպէս յաճախ ամենախոշոր գրական տաղանդները այս և այն գրական, գիտական կաճառների մէջ ընտրութեան ժամանակ սևացել են, իսկ ոչնչութիւնները ընտրվել միաձայն, հանդէսը յարում է.

Ճշմարիտ է, գրական ասպարիզումն էլ, մանաւանդ հայերիս մէջ, ընկերաբար կամ խնամիաբար երբեմն մի ոչնչութիւն տադանդ է հռչակվում և ընդհակառակն տաղանդը խեղդվում գրուանի տակ, բայց դրանք էլ այնպէս կեղտեր են, որ սպիտակ ձիւնի տակ մնալ չեն կարող։ Արևի յժը միշտ հալեցնում է ձիւնին։ Բայց որքան խնամիականութիւնը տեղ գտնի գրականական գործերի մէջ, որքան մէկն անտեղի փառաբանվի և միւսը տմարդաբար ուրացվի, այսու ամենայնիւ չը պէտք է Թոյլ տալ, որ ակներև վիպագիրը սև քուէ ստանայ, իսկ մի բժիշկ առանց այլևայլութեան գրականների ժողովի նախագահող լինի։ Գրական (писатель) և գրագէտ (громатный) բառերը չը պիտի խառնել իրար հետ, և Թիֆլիսի «միութիւնը» եթէ կամենում է կոչման բարձրութեան վրա կանգնած մնալ, պիտի փոխէ իր այժմեան ծրագիրը։ Եթէ օր առաջ գրականների տաճարը չը մաքրվի գռչական հասավաճառներից, նա չէ կարող կանգուն մնալ։

Այդ տաճարի մէջ, ով ուզում է Թող լինի, բժիշկ Թէ իրաւաբան, քահանայ Թէ արհեստաւոր, եթէ նա կամենայ գրականի քղամիտով զարդարվել, նա պիտի հասկանայ, որ դրա համար պիտի առանձնապէս կոչված լինի, որ դրա համար պիտի կոչման գրաւականներն արդէն ուխտից սեղանի վրա դրված լինի։

Մեզ Թւում է, որ «Մարտը» խնդիրը սխալ հողի վրա է դնում։ Ընդունելով որ «գրական» կամ «գրականագէտ» բառով պէտք է հասկանալ ոչ Թէ «գրող» (писатель), այլ գրականութեամբ հետաքրքրվող և զբաղվող անձն, որ, հետևաբար, կարող է և գրող չը լինել, մենք գտնում ենք, որ այդ դէպքում Թիֆլիսի Ընկերութեանը անդամակցել կարող է ամեն մի այնպիսի անձն, եթէ փոքր ի շատէ յայտնի է, որ նա զբաղվում է կամ հետաքրքրվում է գրականութեամբ։ Եւ ուրեմն Թիֆլիսի Ընկերութեան անդամ լինել կարող են և բժ. Զարգարեանը, և իշխանուհի Մ. Թումանեանը և դեբասան Գալֆայեանը և նման մարդիկ, որոնք, յամենայն դէպս, հետաքրքրվում են գրականութեամբ, եթէ այդ Ընկերութիւնը կոչվէր այնպէս, ինչպէս «Մարտն» է բնորոշում, այն է՝ եթէ նա լինէր «գրականների» կամ «գրականագէտների» միութիւն։ Բայց դժբաղդաբար Թիֆլիսի Ընկերութիւնը կոչվում է «Հայ Գրողների Ընկերութիւն» և ահա այդպիսի Ընկերութեան անդամ կարող են լինել միայն իսկական գրողներ (հրապարակախօսներ, վիպասաններ, դրամատուրգներ, բանաստեղծներ, գիտնականներ) և ոչ դիլլետանտներ։

Սակայն Թիֆլիսի այժմեան «Հայ Գրողների Ընկերութիւնը» աշխատում է ոչ այնքան Ընկերութեան որակը բարձրացնել, այլ առ այժմ հետամուտ է միայն քանակը բարձրացնել, ուստի և նա անխտիր ընդունում է նաև ամեն մէկին, ով այս կամ այն կերպով մի փոքրիկ կապ ունի գրականութեան հետ, Թէև գրածը նոյն իսկ մի քանի լրագրական յօդուածներից կամ Թարգմանութիւններից այն կողմն անցած չը լինի։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Կրասնօվօդսկ, 23 մարտի

Կրասնօվօդսկի հայոց միակ դպրոցի սաների ծնողներս, կարդալով «Հօրիզօնի» № 52-ում Կրասնօվօդսկից գրված Թղթակցութիւնը, յայտնում ենք մեր բուռն զայրոյթը նրա հեղինակին, որը երկու փոքրիկ դէպք չափազանցելով մոլորեցրել է ընթերցող հասարակութեանը, մինչդեռ մենք գոհ ենք աւ.-ուսուցիչ Լ. Ղահրամանեանից, որպէս բարեխիղճ և եռանդուն դաստիարակից։

42 ստորագրութիւն

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ «Н. В.»-ն ճշդում է այն լուրը, Թէ Թիւրքիան դաշն է կռել եռապետեան դաշնակցութեան հետ ընդդէմ եռապետեան համաձայնութեան, մանաւանդ ընդդէմ Ռուսաստանի։

◆ Անգլիական «Daily Tel.»-ը միանգամայն հաւաստի աղբիւրներից տեղեկացնում է, որ Ռուսաստանը պահանջելու է մօտիկ ապագայում Լոնդօնի դեսպանաժողովից՝ իրագործել բարենորոգումները Թիւրքահայաստանում և պնդելու է տալ երաշխաւորութիւններ, Թէ այդ բարենորոգումները անպայման կը գործադրվեն։

◆ Փոքր-Ասիայի շատ տեղերից տեղեկացնում են անկարգութիւնների մասին։

◆ Մեծ վէզիրը պահանջում է արտաքսել գահաժառանգին Կ. Պօլսից՝ սուլթանի գահընկէցութիւնը քարոզելու պատճառով։

◆ Կ. Պօլսում մշտական համատարած խուզարկութիւններ ու ձերբակալութիւններ են։

◆ «Н. В.»-ի Թղթակիցը հեռագրում է Սօֆիայից, որ Ադրիանուպօլսից պաշարման սկզբին Կ. Պօլիս գնացող շատ հայ ընտանիքներ այժմ վերադառնում են։

◆ Սալօնիկի հրէաները անցել են բօլգարների կողմը ընդդէմ յոյների։

◆ Լօնդօնում պնդում են, Թէ Ռուսաստանը Անգլիայի պահանջով հրաժարվեց Դարդանէլի խարիԹով իր առաջադրած պահանջներից։

◆ Չեռնօգօրիայում աճում է հանրապետական շարժումը։ Ցէտինիէի մէջ կոչեր են տարածում Թագաւորական գինաստիան տապալելու մասին։ Նիկօլայ Թագաւորին կշտամբում են, որ նա իր անտակտութեամբ իր դէմ հանեց Ռուսաստանին և Չեռնօգօրիային դրեց չէզոքացված վիճակում։

◆ Ռուսաց արտաքին գործերի մինիստրութիւնը հերքում է այն լուրը՝ Թէ երբ Անգլիան և Գերմանիան ճնշում գործ դրին ռուսաց կառավարութեան վրա՝ սլաւօնական ցոյցերը արգելելու վերաբերութեամբ։ Մինիստրութեան մէջ ասում են, որ ցոյցերը արգելված են ներքին նկատումներով։

◆ Աջակողմեանները որոշեցին այլևս հանդէս չը գալ յօգուտ բալկանեան սլաւօնների և ընդունել, որ Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականութիւնը Ինքնակալի իրաւասութեանն է պատկանում։

◆ Սերբիական օպպօզիցիօն մամուլը խստագոյնս յարձակվում է Ռուսաստանի վրա Սկիւտարի հարցի առիԹով։

◆ Բօլգարիան չէ հրաժարվում Սալօնիկից։ Յոյները պնդում են իրանց իրաւունքների վրա։ Դրութիւնը լուրջ է։

◆ Պետական Դուման կարձակվի մայիսի 25-ին։

◆ Քնեազ Լըժինը տկար է նեարդային սուր քայքայումով։

◆ Պետերբուրգում ուսանողական հարցերի գիտական խորհրդակցութեան ժամանակ 2000 անձի ներկայութեամբ անսպասելի կերպով մի բանւորի առաջարկութեամբ յարգվեց Կարլ Մարքսի յիշատակը յոտնկայս։

◆ Մամուլի նոր օրինագծով վարչական տուգանքները ոչնչանում են և ուժեղանում է հրատարակիչների, խմբագիրների և հեղինակների դատական պատասխանատուութիւնը։ Խմբագիրը, ներքին գործերի մինիստրութեան պահանջով, պարտաւոր է յայտնել հեղինակի անունը, այլապէս կենթարկվի տուգանքի ու պատասխանատուութեան դատարանով. մամուլի միջոցով վիրաւորանք հասցնելու համար յօդուածի հեղինակը ենթարկվելու է բանտարկութեան, խմբագիրը և հրատարակիչը կենթարկվեն դրամական տուգանքի իւրաքանչիւր համարի համար 50 կ.։

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

3 ապրիլի

ՎԱՐՇԱՎԱ։ Վօլի գործարանում ընդհարում եղաւ երկու խումբ բանւորների միջև։ Հրացանաձգութեան միջոցին սպանվեցին մէկ բանւոր և մէկ կին, վիրաւորվեցին 4 հոգի։ Կատարվում է քննութիւն։ Կալանաւորված են շատերը։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Գրաւվեց «Лучъ»-ի № 78։ Թագաւոր Կայսրը հրամայեց 5000 ռուբլի տալ 3 տարի շարունակ իր Դիւանի միջոցներից Թօքախոի դէմ Մաքառող Համառուսական Լիգային։

Քաղաքապետը կանգնեցրեց քաղ. դումայի որոշման գործադրութիւնը, վերաբերեալ այն միջոցներին, որոնք հնարաւորութիւն են տալիս բժշկա-զինուորական ճեմարանի ուսանողներին մանել կանանց բարձր դասընթացքները, և վերաբերեալ յօգուտ ուսանողների հանգանակութիւն անելու հարցին։

Իշխան Ուրուսովը նշանակվեց «Правит. Вѣст.»-ի գլխաւոր խմբագիր։

ՄՈՍԿՎԱ։ Ռումեանցէվի Թանգարանը տօնեց իր կէսդարեան գոյութիւնը։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ։ Թիւրքիայում սկսված խօլերայի պատճառով նշանակված է կարանտին։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Թ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ԿՈՂՄՆԱԿԻ ՀԱՂՈՐԴԱԳԻՐ.

Բագու, 31 մարտի

Ցանկանալով պարզել իմ և իմ նախկին ընկեր Ռ. Գուլեանի միջև ծագած Թիւրիմացութիւնը ինձ ծանօԹ ընկեր-վաճառականների և հէնց իր՝ Գուլեանի համար, անհրաժեշտ համարեցի հրապարակով յայտարարել ի գիտութիւն վաճառականութեան այդ գործի համառօտ էութիւնը։

Յունվարի 30-ից ս./Թ., համաձայն մեր կազմած արձանագրութեան, վաւերացված իմ և Գուլեանի ստորագրութեամբ և մտցրված Ա/Տան արձանագրութիւնների գրքի 6, 7, 8 և 9-րդ էջերը, մենք լիկվիդացիայի ենթարկեցինք Շուշում և Բագւում գոյութիւն ունեցող «Ա/Տ. Ռ. Գուլեան և Մ. Ստեփանեան» մանուֆակտուրային ֆիրման, և, համաձայն այդ արձանագրութեան, Ա/Տան ակտիվն ու պասիվը անցնելով ինձ՝ Ստեփանեանցիս, որոշ պայմաններով, փետրվարի 1-ից ս./Թ. մենք պաշտօնապէս դադարեցրինք Ա/Տան անուամբ բոլոր գործողութիւնները։ Ստանալով Գուլեանից Բագուի նօտար Տօլստոյի միջոցով նոր հաւատարմաԹուղԹ № 1216 բէյէտարով, որում և յիշելով «Գուլեան և Ստեփանեան» ֆիրմայի լիկվիդացիան, ընդունել եմ այն իբրև սեփականութիւն, միաժամանակ պարտաւորվելով հանգցնել ընկերութեան մնացորդ պարտքերն, առանց պարտատէրերին նեղելու և մուրհակները բողոքի ենթարկել տալու։

Դրանից յետոյ Գուլեանը վարձում է Բագւում իր համար առանձին խանութ, իսկ ինձ իրաւունք է տրվում, համաձայն մեր պայմանագրի, մնալ հին խանութում և գործը վարել իմ անուամբ և իմ ֆիրմայով։

Այս համաձայնութիւնից յետոյ ես և Ռ. Գուլեանը գնում ենք Մոսկվա ապրանք գնելու։

Մի օր, Մոսկվայում, Գուլեանը մանելով մօտս, առաջարկում է փոխել մեր հին արձանագրութիւնը և ստանալ ակտիվի ու պասիվի կէս մասը։ Ես համաձայնելով և այդ նոր պայմանին ու մինչդեռ ժամանակ Մոսկվայում յայտարարելով մեր բաժանումը, երկուսս միասին վերադառնում ենք Բագու, ուր Գուլեանը պարտաւոր էր ընդունել Ա/Տան ակտիվի կէս մասը և սեփական հաշւից կարար հանգցնել մնացորդ պարտքերի կէս մասը։

Մեր բաժանվելուց յետոյ Մոսկվայի ֆիրմաները չուզեցին այլ ևս Գուլեանի հետ գործ ունենալ։ Վերջինս յուզված այդ անաջողութիւնից՝ հէնց որ վերադառնում է Բագու, սկսում է իմ դէմ զանազան ինտրիգաներ լարել—լուրեր տարածելով, որ ես իբր առանց իրա գիտութեան եմ փոխել «Գուլեան և Ստեփանեան» ֆիրման, սեփականացրել եմ իր ունեցուածքը և այլն։

Ռ. Գուլեանը հիւր մոռացութեան է տալիս իր ստորագրութիւնները Թէ մեր պայմանագրի մէջ և Թէ մեր արձանագրութեան ու նօտարի գրքերում։

Համաձայն մեր առաջին պայմանագրի, ես ընդունելով Ա/Տան ակտիվն ու պասիվը, փետրվարի 1-ից մինչև մարտի 13-ը հանգցրել եմ ընկերութեան մօտ 50,000 ռուբլի պարտքը, որը կարող եմ ապացուցել դօկումէնտներով։

Ես ոչ Թէ ընկերութեան խանութի ապրանքն եմ ծածկել, դուրս բերել, ինչպէս Գուլեանն է տարածում, այլ իմ սեփական անուամբ գնված ապրանքները։ Մինչ Թէ Գուլեանին այդ բոլորը քաջ յայտնի չէին։ Սակայն նրա միակ ցանկութիւնն է եղել մեր ընկերութեան մուրհակները իրանց ժամանակին չը հանգցնելը և այդպիսով «պրօտեստի» վտանգին ենթարկելը, որը և առաջվեց նրանն։ Ինչ արած։

Մեր գործը արդէն անցել է դատ. քննիչին և արդարադատութիւնը շուտով կը պարզի ամեն ինչ։

Ամսիս 25-ից ես «Коммерсантъ» Թերթին ուղարկել եմ հետևեալ յայտարարութիւնը, որ և յայտարարում եմ տեղական Թերթերում.

«Векселя Т./Д. Р. Гуліянца и М. Степанянца, по милости члена Т./Д. Рубена Гуліянца, пошли въ протестъ. Прошу кредиторовъ Торговаго Дома этимъ обстоятельствомъ не безпокоиться. Не взирая на протестъ, я готовъ всегда свою половинную долю уплатить сполна во всякое время. Потому прошу противъ меня не протестовать и получить причитающуюся съ меня долю отъ меня. Съ почтеніемъ чл. Т./Д. М. Степанянцъ».

Դնելով առևտր. ֆիրմաների և վաճառականութեան առաջ մեր գործի այս համառօտ նկարագիրը, պարտք եմ համարում յայտնել, որ այս գրածներս պատրաստ եմ ամեն րօպէ հաստատել մի առ մի ձեռքիս տակ եղած փաստաԹղԹերով։

1—1 265. Միքայէլ Ստեփանեանց

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գեղեցկութիւնը բարձր կատարելութեան է հասած
№4711 ՎԱՐԴԻ ԲՈՒՐԵՂԵՆԱՅ ՍԱՊՈՆԸ
երեսի կաշուն և գոյնին տալիս է այն քնքշութիւնը, հարթութիւնը և առոգականութիւնը, որոնք համարվում են ամենաբարձր գեղեցկութեան իսկական նշանները։ Կտորը 25 կոպ.։ Կայ ամենուրեք։
Ֆերդ. Միւլհենս պարֆիւմէրիա № 4711
Կէօլն-Ռէյնի վրա։ Ռիգա։ Հիմնված 1792 Թ.։

(М. 529879/529805) 10—9

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
(Ձմեռային երԹևեկութիւն)
Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)
ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—Արագ գնացքը № 2—10 ժ. 12 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 30 ր., Գանձակ 2 ժ. 55 ր., Եւլախ 4 ժ. 26 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. եր., Բագու 11 ժ. 8 ր. գիշ.։ Պոստային գնացքը № 4—12 ժ. 36 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 3 ժ. 30 ր. գիշ., Գանձակ 6 ժ. 41 ր. առ., Եւլախ 8 ժ. 38 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 1 ժ. 13 ր. ցեր., Բագու 5 ժ. 36 ր. ցեր.։ Մարդատար գնացքը № 6—6 ժ. 31 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 51 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 20 ր. գիշ., Եւլախ 12 ժ. 56 ր. գիշ.։ Հաջի-Կաբուլ 4 ժ. 40 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 53 ր. առ.՝ Խառն գնացքը № 106 (Մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—5 ժ. 53 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 10 ժ. առ., Գանձակ 2 ժ. 31 ր. ցեր., Եւլախ 5 ժ. 45 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ 12 ժ. 29 ր. գիշ., Բագու 6 ժ. 54 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄ.—Մարդատար գնացքը № 11—10 ժ. 3 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 58 ր. գիշ., Բաթում 10 ժ. 21 ր. առ.։ Պոստային գնացքը № 2—9 ժ. 50 ր. առ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 55 ր. ցեր., Բաթում 11 ժ. 7 ր. գիշ.։ Մարդատար գնացքը № 5—4 ժամ 38 ր. ցերեկվայ հասնում է Միխայլօվօ 8 ժ. 44 ր. եր., Բաթում 5 ժ. 56 ր. գիշ.։ Խառն գնացքը № 107 (մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—4 ժ. 20 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 10 ժ. 10 ր. առաւ., Բաթում 12 ժ. 26 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—Պոստային գնացքը № 4/3—1 ժ. 11 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 30 ր. առ., Ալէքսանդրապօլ 12 ժ. 7 ր. ցեր., Էջմիածին 5 ժ. 22 ր. ցեր., Ուլուխանլու 5 ժ. 49 ր. ցեր. (առանց Երեւան մանելու), Նախիջեւան 10 ժ. 15 ր. եր., Ջուլֆա 11 ժ. 40 ր. գիշ.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 8/79 (միայն II և III կարգի վագօններով)—1 ժ. 6 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 23 ր. եր., Ալէքսանդրապօլ 12 ժ. գիշ., Էջմիածին 6 ժ. 29 ր. գիշ., Ուլուխանլու 6 ժ. 11 ր. առ., Երեւան 5 ժ. 51 ր. առաւ.։ Մարդատար-ապրանքատար գնացքը № 6/5—8 ժ. 10 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 3 ժ. 37 ր. գիշ., Ալէքսանդրապօլ 7 ժ. 14 ր., առ., Կարս 10 ժ. 48 ր. առ.։

ԲՈՐԺՈՄ.—Մարդատար գնացքը № 95/10—3 ժ. 17 ր. ցեր., հասնում է Գօրի 5 ժ. 57 ր. ցեր., Բօրժոմ 9 ժ. 13 ր. եր.։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—Արագ գնացքը № 1—9 ժ. 10 ր. եր. Պոստային գնացքը № 3—9 ժ. առ.։ Մարդատար գնացքը № 5—3 ժ. 46 ր. ցեր.։ Խառն գնացքը № 107—3 ժ. 8 ր. գիշ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—Արագ գնացքը № 12—8 ժ. 50 ր. առ., Պոստային գնացքը № 4—11 ժ. 32 ր. գիշ.։ Մարդատար գնացքը № 6—5 ժ. 15 ր. ցեր.։ Խառն գնացքը № 106—5 ժ. 15 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—Պոստային գնացքը №40/3—8 ժ. առ.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 6К./5—1 ժ. 28 ր. ցեր.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 89/7—5 ժ. 28 ր. ցեր.։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ.—Մարդատար գնացքը № 9/10Б—11 ժ. 22 ր. առ.։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 Թ.
(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
«606»-ի և «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ 11—12 ժ.
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քԹի հիւ.։
Մ Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորԹու, վեներական վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Օ. Վ. ԳԷԵԼՕԿԱԵԱ-ԷՆԳԷԼ—6—7 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—40

ՕԳՏՎԵՑԷՔ ԴԻՊՎԷՑ
Վաճառվում են Յ. Դաղբաշեանի բառարանների
ՎԵՐՋԻՆ օրինակները
ՌՈՒՍ-ՀԱՅ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԲԱՌԱՐԱՆ գինը 8 ր., կազմած 9 ր.։
ՀԱՅ-ՌՈՒՍ. ԼԻԱԿ. ԲԱՌ., գինը 6 ռուբ., կազմած 6 ր. 50 կոպ.։ Երկու բառարանները միասին 12 ր.։ Ծանապարհածախսը հեղինակի վրա։ Դիմել՝ А. Дагбашяну. Кургановская ул. № 9. кв. 2. Въ г. Тифлисъ.
265. 10—1

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ, ՎԱՐԺՈՒՀԻՆԵՐԻ և ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՍՊԱՍԱՒՈՐՆԵՐԻ
ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԱԶԳԻՍ ՎԵՀ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ բարեհաճել է Թոյլատրել ինձ բանալ Բագու քաղաքում հայկական ձայնագրութեան և հոգևոր երգեցողութեան դպրոց իմ ներկայացրած ծրագրի համաձայն։ ՆՊԱՏԱԿ. 1) Ուսուցանել հայկական ձայնագրութեան արուեստը և ամբողջ մեր ՈւԹ ձայն շարականները և հոգևոր երգեցողութիւնը։ 2) Մ. Եկմալեանի ներդաշնակած քառաձայն պատարագի երգեցողութիւնը։ 3) Կազմել երկսեռ քառաձայն երգեցիկ խումբ և նախապատրաստել հմուտ և կարող երկսեռ խմբապետներ գաւառական հայոց եկեղեցիների և դպրոցների համար։ Լիակատար տեղեկութիւնների համար պէտք է դիմել ինձ, պօստային 2 հատ 7 կոպ. մարկայով այսպէս՝ Балаханы-Забратъ, д. Муса-бека, № 131, священнику Казаросу Овсепьянъ
ու.կ. 257. 3—2

ՏՕՆԵՐԻ ԱՌԻԹՈՎ ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻՆ
◆ ԳԵՂԵՑԻԿ ՆՈՒԷՐ ◆
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՅԲՈՒԲԵՆԱՐԱՆ
ԿՈՒԲԻԿՆԵՐ
Ցարմար Թէ սովորելու և Թէ խաղալու համար։
Գինն է 1 ր. 50 կոպ.։
Դիմել՝ Թիֆլիս, «Գուտենբերգ» գրավաճառանոցը։

ՆՈՅՆ ՏԵՂԸ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԳՐՔՈՅԿՆԵՐ։ Մանկական գրքերի ցուցակը առանձին տպված է. ցանկացողներին ուղարկվում է ձրի։
օ. մ. 258. 2—2

ՑԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԵՂԷՆՆԵՐԻ ՊԱՀԵՍՏ
ԻՆԺԵՆԵՐ Ի. Ս. Պօնդօյեվի
Թիֆլիս, Ելիզավետին. փ. № 164, անկիւն Բակինսկայա փ.։ Տէլէֆօն № 10—93.
ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ ԿԱՆ
ՑԵՄԵՆՏ ԵՐԿԱԹԷ ԳԵՐԱՆՆԵՐ
ԵՐԿԱԹ—անկիւնի, կաԹսայի, րէֆլէնօյ, տանիքի՝ սև և ցինկով պատած։ ԱՍՖԱԼՏ սըզրանեան։ ԳՕՒԴՐՕՆ, կրակի դիմացող աղիւս և կաւ։ Ցինութեան և փուչ ԱՂԻՒՍ, ԿՂՄԻՆՏՐ մարսէյլեան տեսակի և այլ առարկ.։ Աղիւսի սեփակ. գործարան Թիֆլիսում։ Ամեն տեսակ շինարարական նիւԹեղէն. համար տրված պատուէրները կատարվում են շուտափոյԹ։
(ու.) 7. 30—15

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный